

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยศิลปะการละคร:
เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

Transformation of Inner Human Characteristics through Drama :
A Tool for Human development in contemporary society.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพบุลย์ โสภณสุภาพ

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยและพัฒนา

คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

มีนาคม 2567

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยศิลปะการละคร:
เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

Transformation of Inner Human Characteristics through Drama :
A Tool for Human development in contemporary society.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพบุลย์ โสภณสุภาพ

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยและพัฒนา
คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564
มีนาคม 2567

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ จากงบประมาณเงินรายได้ คณะ
ดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ขอขอบคุณคณะดนตรีและ
การแสดง ที่สนับสนุนทุนวิจัย และเห็นความสำคัญเรื่องการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วย
ศิลปะการละคร: เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

ขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยทุกท่าน ทั้งนักการละคร นักการศึกษา นักวิชาการ
ด้านการจัดการเรียนรู้ ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ขอขอบคุณ คุณทวีวัฒน์ กำเนิดเพชร
ผู้ช่วยผู้วิจัยที่ทำหน้าที่อย่างดียิ่งจนงานสำเร็จลุล่วง

ไพบุลย์ โสภณสุภาพ

มีนาคม 2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้กำหนดวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยจากประสบการณ์ของไทยและต่างประเทศ และ 2. เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำงาน ระหว่างนักวิชาการ นักวิชาชีพ บุคคลทั่วไปที่สนใจแนวทางศิลปะการละคร ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง จัดกระบวนการสัมภาษณ์ผู้รู้ และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของศิลปะสามารถนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมก้าวข้ามความรู้ ความเข้าใจ ไปสู่สภาวะทางกายและประสบการณ์เชิงความรู้สึก ศิลปะการละครสามารถทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมกลับมาย้อนดูประสบการณ์ภายในตัวเองผ่านกาย จิตใจ และสมอง สามารถสร้างปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ จากการค้นคว้างานวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เข้าร่วมกิจกรรมละคร สามารถสร้างคุณลักษณะภายในในบริบทสังคมร่วมสมัย คุณลักษณะภายในบุคคลปรากฏ ได้แก่ ความสามารถในการเกิดเผชิญหน้ากับสถานการณ์ด้วยสติปัญญาของตนเอง มีความเข้าใจตนเอง รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ

คำสำคัญ: ศิลปะการละคร คุณลักษณะภายใน การปรับเปลี่ยน สังคมร่วมสมัย

Abstract

This research has two objectives: To create knowledge about the Transformation of Inner Human Characteristics through Drama for human development in contemporary society from Thai and foreign experiences. 2. To create a network of working people, Academics, professionals, and the general public who are interested in approaches to dramatic art. Using qualitative research methods and related documents, Organize an interview process for knowledgeable people and focus groups. The research findings indicate that drama has the potential to take participants beyond knowledge and understanding and into physical states and sensual experiences. Through dramatic art, participants can reflect on their internal experiences through their bodies, minds, and brains. The research and interviews with key informants suggest that drama activities can create and change human characteristics, enabling participants to face situations with intelligence, have self-understanding, and be aware of the social structure and natural surroundings that are constantly changing.

Keyword: Transformation, Inner Human Characteristics, Transformation contemporary society

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ.....	ข
สารบัญ.....	ง
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
บทที่	
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
กรอบแนวคิดวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 องค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์	7
แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง.....	7
กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา	8
การสร้างใจครุ่นคิดใคร่ครวญด้วยกระบวนการทางศิลปะ	9
แนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง.....	10
การสร้างการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร.....	12
การหลอมรวมแนวคิดศิลปะการละคร การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	
แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและแนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง.....	13
การสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับละครกับการพัฒนามิติภายใน ศึกษาเอกสารและ	
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	19
ขั้นตอนการวิจัย.....	20

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 ศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายใน	
สำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย.....	24
การปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในกับมิติความเป็นมนุษย์.....	24
คุณลักษณะภายในที่สังคมโลกต้องการ.....	25
การปรับเปลี่ยนมุมมองภายในในมนุษย์ด้วยความรู้ด้านการรู้คิด จิตวิทยา	
และวิทยาการปัญญา.....	26
คุณค่า ความหมายและจุดประสงค์ของละครกับการพัฒนามนุษย์ตามประวัติศาสตร์	
การละคร.....	27
องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการละครกับการสร้างการเรียนรู้.....	29
การปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยการประยุกต์ใช้ศิลปะการละคร	
ในบริบทต่างๆ.....	30
กรณีตัวอย่างการใช้งานละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในบริบทสังคมไทย.	31
ศิลปะการละครทำให้เท่าทันตนเองและมองเห็นโลกภายในตนเองอย่างรู้สึกตัว....	33
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย	
สรุปผลการวิจัย.....	35
อภิปรายผล.....	37
บรรณานุกรม.....	40
ภาคผนวก 1 การขอรับรองจริยธรรมการวิจัย.....	45
ประวัตินักวิจัย.....	49

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดโครงการวิจัยการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ ด้วยศิลปะการละคร: เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย.....	4
---	---

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 กำหนดให้การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ที่ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เท่านั้น แต่ต้องเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกและเน้นการบ่มเพาะให้เยาวชน นิสิตและนักศึกษามีทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, หน้า 8-9)

ด้วยเหตุนี้สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมจึงจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนานิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา และกำหนดยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนานิสิต ได้แก่ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา Soft Skills ที่บูรณาการกับ Hard Skills ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างระบบนิเวศที่สนับสนุนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) และยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ผ่านการเปลี่ยนแปลงตอบสนองต่อสังคม มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2552, หน้า 5-6) ที่กล่าวถึง การพัฒนาคนโดยมุ่งเน้นสร้างการเรียนรู้มิติภายในมนุษย์ การเรียนรู้ต้องนำชีวิตวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นตัวตั้งไม่ใช่เอา “วิชา” เป็นตัวตั้ง การเรียนรู้ต้องเน้นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานเป็นการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในทั้งรู้สึก มุมมอง ทักษะคิดภายในมนุษย์ที่มากกว่าความรู้ การเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะนี้มีลักษณะเกี่ยวกับคุณภาพภายในตัวมนุษย์ ที่สามารถนำไปสู่ Soft Skills ด้านอารมณ์ ด้านสังคม เช่น ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการถาม การ ฟัง ทักษะการคิด ทักษะภาวะผู้นำและการกำกับดูแล อันเป็นทิศทางการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Approach) ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้เข้มแข็ง โดยมีแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) และกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ เป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์

การใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในตนเอง เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ปรากฏในชุดกระบวนการอบรม โครงการพัฒนาผู้เรียน และปรากฏในงานวิจัยด้านศิลปะการละคร ซึ่งมีการใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างเรียนรู้ด้านจริยธรรม สังคม และการเมือง ทั้งนี้ศิลปะการละครสามารถสร้างความสัมพันธ์ เชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ใน

จินตนาการกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของผู้ที่มีส่วนร่วมในละคร ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมละครได้เรียนรู้เรื่องจริยธรรม เรียนรู้ลักษณะทางจิตวิทยา และบทบาททางการเมืองของบุคคลได้ (Chambers T, Montgomery K. Plot, 2002) ส่วนพรพิไล เลิศวิชาและอัครภูมิ จารุภากร (2550) ผู้เขียนหนังสือ ออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเข้าใจสมอง ได้สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับละคร โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง (Brain-Base Learning) ไว้ว่า การนำเด็กเข้าสู่สถานการณ์จำลองที่คล้ายจริงมากที่สุด สมองของผู้เรียนจะถูกขับเคลื่อนอย่างมีคุณภาพ ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำเช่นนี้จะเสริมเส้นทางเดินของวงจรเซลล์สมองที่มีอยู่ก่อน ให้มีเสถียรภาพขึ้นอันเป็นเหตุให้จดจำได้และเกิดความชำนาญ ดังนั้นการใช้ศิลปะการละครจึงเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความคิดและความรู้สึกด้านในของจิตใจ กระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การทำ ความเข้าใจในตนเอง คลี่คลายสภาวะภายในตนเอง และเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตและสังคม ตรงกับแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ความหมายของตนผ่านกระบวนการเรียนรู้ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการใคร่ครวญสะท้อนความคิดในเชิงวิพากษ์ต่อประสบการณ์ต่างๆ ของตน (สมสิทธิ์ อัครนิธิ, 2552)

ปรากฏการณ์การใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาในสังคมไทยเป็นปรากฏการณ์ที่เริ่มปรากฏชัดขึ้นเมื่อศิลปะการละครถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างความเป็นประชาธิปไตย ในสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ. 2512 - 2516 หลังจากนั้นได้เกิดกลุ่มละครต่างๆ ที่นำละครไปเป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชนเกิดรูปแบบละครเร่ แสดงตามภูมิภาคต่างๆ เช่น กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มมะขามป้อม และกลุ่มมลายา เป็นต้น และในช่วงเวลานั้นสถาบันการศึกษาในประเทศไทยเริ่มมีก่อตั้งภาควิชาที่สอนศิลปะการละคร เช่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทั้งนี้ในวงการงานพัฒนาเอกชนก็ใช้สื่อละครและกระบวนการละครเป็นเครื่องมือพัฒนาคนและสังคมเช่นกัน

ปัจจุบันเกิดแนวคิดการใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพภายในตนเอง ทั้งแวดวงการศึกษาในและนอกระบบ วงการการแพทย์ พยาบาลและสาธารณสุข วงการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์การพัฒนาเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ รวมถึงงานพัฒนาคุณภาพนิสิต นักศึกษาด้าน Soft Skills โดยใช้ความรู้ด้านศิลปะการละคร เมื่อศิลปะการละครมีบทบาทสำคัญเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ และถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยศิลปะการละครเครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นแนวทางการทำงานด้านต่างๆ โดยทำงานวิจัยร่วมกับเครือข่ายวิจัยที่สนใจพัฒนาความมนุษย์ ได้แก่ศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา คณะศึกษาศาสตร์และคณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา และเครือข่ายคนทำงานโรงเรียนสายน้ำบางปะกงที่รัก ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัยคาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อ

วงวิชาการศิลปะการละคร เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจเรื่องการพัฒนามนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เป็นประโยชน์ต่อการจัดเรียนการสอนด้านละครเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นฐานข้อมูล สำหรับพัฒนาหลักสูตรด้านศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาบุคลิกของคณะดนตรีและการแสดงในอนาคต และงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชาติในมิติการทรัพยากรมนุษย์ซึ่งมนุษย์เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. สร้างองค์ความรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในสำหรับพัฒนาบุคลิกในสังคมร่วมสมัย จากประสบการณ์ของไทยและต่างประเทศ
2. สร้างเครือข่ายคนทำงาน ระหว่างนักวิชาการ นักวิชาชีพ บุคคลทั่วไปที่สนใจแนวทางศิลปะการละครกับการพัฒนาบุคลิก

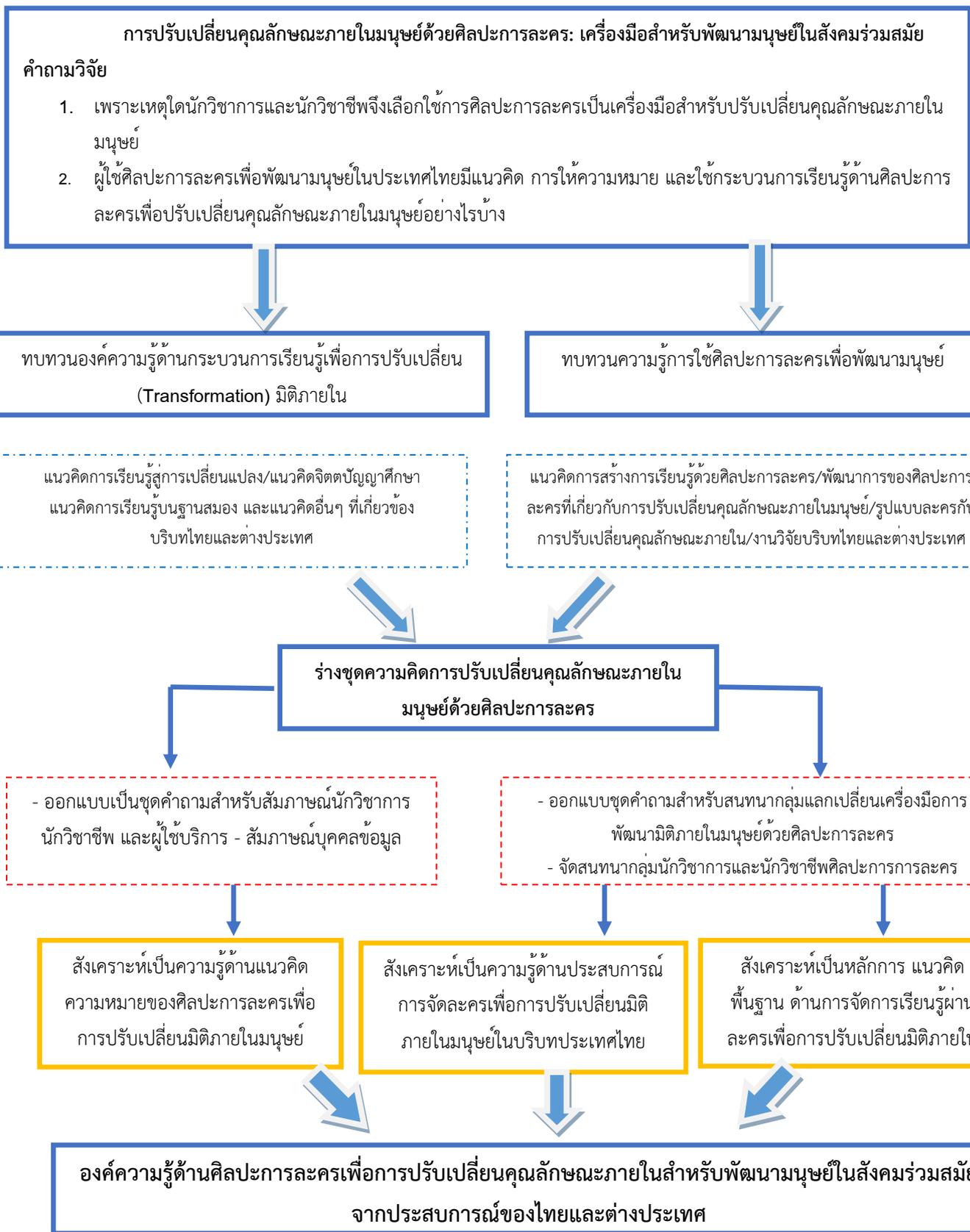
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งไทยและต่างประเทศ และเก็บบุคคลข้อมูลในประเทศไทย ออกแบบการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และจัดกระบวนการกลุ่มและเปลี่ยนประสบการณ์ จากนั้นสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติการ

กลุ่มตัวอย่างคือนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านศิลปะการละคร และบุคคลที่ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการปรับเปลี่ยนภายในคุณลักษณะภายใน บริบทประเทศไทย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งตอบคำถาม 2 ข้อ คือ เพราะเหตุใดนักวิชาการและนักวิชาชีพจึงเลือกใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือสำหรับปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ และ ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อพัฒนาบุคลิกในประเทศไทยมีแนวคิด การให้ความหมาย และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์อย่างไรบ้าง กรอบแนวคิดการวิจัยและขั้นตอนการวิจัย สามารถแสดงเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดโครงการวิจัยการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยศิลปะการละคร: เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศิลปะการละคร หมายถึงลักษณะของงานศิลปะที่จัดการกระทำอย่างเป็นกระบวนการ อาศัยความรู้ด้านศิลปะแขนงต่างๆ มาเป็นกระบวนการสร้างงาน และผ่านการประกอบสร้างเป็นงาน ละคร มีขอบเขตงานทั้งกระบวนการผลิตละคร (Process) และชิ้นผลงานละคร (Product)

คุณลักษณะภายใน หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวกับวิถีคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ มุมมองที่มี ต่อชีวิตและโลก ทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น รวมถึง คุณลักษณะด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก รวมถึงเจตจำนงในการใช้ชีวิต

การปรับเปลี่ยน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในกรอบของ Transformation เน้นการ เปลี่ยนคุณลักษณะภายในซึ่งเป็นรากฐานของคุณลักษณะภายนอกที่ปรากฏ

สังคมร่วมสมัย หมายถึงลักษณะบริบททางสังคมสมัยปัจจุบัน ครอบคลุมมิติการใช้ชีวิต ความเป็นอยู่วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองในช่วงเวลา ณ ขณะปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เกิดองค์ความรู้ด้านศิลปะละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ เครื่องมือ สำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย
- 2) ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูล นำร่องสำหรับสร้างหลักสูตรการเรียนในระดับปริญญาตรีหรือปริญญาโทในอนาคต
- 3) ผู้ที่ทำงานด้านการพัฒนาเยาวชนด้วยศิลปะการละครสามารถนำผลการวิจัยไปทำงาน ตามสายงานของตนเองได้
- 4) เกิดเครือข่ายคนทำงานด้านศิลปะการละครกับการพัฒนามนุษย์

ผลผลิต (Output)

- 1) เกิดองค์ความรู้ด้านการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยศิลปะการละคร เครื่องมือสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยจากกระบวนการวิจัย
- 2) เกิดเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชนในบริบท ประเทศไทย

ผลลัพธ์ (Outcome)

- 1) นำเสนอองค์ความรู้สู่สาธารณะ อาจอยู่ในรูปแบบบทความวิจัยนำเสนอในวารสารวิชาการ TCI 1 หรือนำเสนองานวิชาการในที่ประชุมวิชาการระดับนานาชาติ
 - บทความเรื่องบทวิเคราะห์พัฒนาการของความรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายใน จากตัวอย่างงานภายในประเทศและต่างประเทศ
 - บทความเรื่องบทสังเคราะห์ข้อสรุปหลักการ วิธีการ กระบวนการ การใช้ศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์
- 2) สังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยเป็นหนังสือกระตุ้นฉบับหนังสือการพัฒนาคนผ่านศิลปะการละคร

ผลกระทบ (Impact)

- 1) วงวิชาการและวงวิชาชีพให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์ผ่านศิลปะการละคร
- 2) ครู อาจารย์ นักพัฒนา นำองค์ความรู้ด้านศิลปะการละครกับการพัฒนาคนมนุษย์ไปใช้เป็นแนวทางการทำงาน หรือพัฒนาผู้เรียนในสังคมมากขึ้น

บทที่ 2

องค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์

การวิจัยครั้งนี้เริ่มจากทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นก่อนทำวิจัย ทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยน (Transformation) คุณลักษณะภายในมนุษย์ ซึ่งสามารถเพิ่มเติม ปรับปรุงข้อมูลตลอดกระบวนการ เพราะเมื่อทำวิจัยอาจค้นพบแนวคิดหรือสิ่งใหม่ระหว่างการทำงาน ดังนั้นแนวคิดเบื้องต้นจากการทบทวนงานวรรณกรรมก่อนทำวิจัยมีดังนี้ แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) แนวคิดการสร้างการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร แนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง (Brain-Base Learning) แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education) และแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงพัฒนาโดยเมซีโรว์ ในปี 1975 แนวคิดนี้มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงมุมมองลักษณะภายใน บนฐานการเปลี่ยนแปลงมุมมองและความหมายต่อโลกและชีวิต โดยอาศัยกระบวนการที่ช่วยรื้อถอนคุณลักษณะเชิงมุมมองและความหมายเดิม ด้วยการวิพากษ์เชิงเหตุผล หรือผ่านญาณทัศนะและอารมณ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรคตนเองในระดับจิตใต้สำนึกใหม่ รวมถึงขยายจิตสำนึก สู่การยอมรับความจริงแท้ของความหมายและมุมมองใหม่ ทั้งนี้ กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว จำเป็นต้องเกิดสภาวะที่ขัดแย้งอย่างลึกซึ้งซึ่งขึ้นภายใน หรือสภาวะของความสั่นไหวอย่างหนัก ที่ตระหนักว่าความหมายและมุมมองเดิมไม่สามารถจะใช้ได้อีกต่อไป โดยเป็นการเปลี่ยนย้ายที่รุนแรง ซึ่งไม่อาจกลับคืนสู่สภาพเดิมได้อีก อีกทั้งเกิดบูรณาการทั้งแบบแผนเดิมและแบบแผนใหม่เข้าด้วยกันเป็นพื้นฐาน

เอ็ดวาร์ด เทเลอร์ (Taylor, 1998, pp. 8-12, อ้างถึงใน ธนา นิลชัยโกวิทย์ และอดิสร จันทรสข, 2559) สรุปลงองค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกรอบการอ้างอิงตามทัศนะของเมซีโรว์ ประกอบด้วยสาระสำคัญสามประการ ดังนี้

องค์ประกอบ 1 ประสบการณ์ (Experience) ซึ่งประสบการณ์ของมนุษย์คือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง มนุษย์เกิดประสบการณ์ต่ออาศัยการตีความและการรับรู้ผ่านกรอบการอ้างอิงที่ของตนเอง

องค์ประกอบที่ 2 การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical reflection) เปรียบเสมือนหัวใจของการเปลี่ยนผ่านเป็นการเปลี่ยนกรอบการอ้างอิง ผ่านการใคร่ครวญเนื้อหา การใคร่ครวญกระบวนการ และการใคร่ครวญกระบวนการทัศน์เบื้องหลัง เป็นการตั้งคำถามกับแบบแผนวิถีคิดและกรอบการอ้างอิง

องค์ประกอบที่ 3 การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (Rational Discourse) องค์ประกอบนี้เมซีโรว์ให้มุมมองว่ามนุษย์ต้องมีความสามารถในการเรียนรู้สองอย่างจึงจะสามารถแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล ความสามารถนั้น คือ 1) ความสามารถในการใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (Critically self-reflective) และ 2) ความสามารถทำการตัดสินอย่างใคร่ครวญ (Reflective judgment) ในขณะที่ทำการแลกเปลี่ยนทางความคิดเชิงวิภาษอย่างมีวิจารณญาณ (Critical-dialectical discourse) การแลกเปลี่ยนอย่างมีเหตุผล เป็นได้ทั้งเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกรอบการอ้างอิงและเป็นเครื่องมือที่จะตรวจสอบความถูกต้องของกรอบการอ้างอิงที่สร้างขึ้นใหม่

ตามแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนี้สามารถใช้เป็นแนวขยายสำหรับตรวจทานกระบวนการเรียนรู้ผ่านละครของสำนักคิดต่างๆ ใช้เป็นกรอบในการศึกษาความสนใจของผู้ใช้ละคร ใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์วิธีการสร้างการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมุมมองภายในว่า ได้ผลหรือไม่ และมุมมองภายในที่เปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลต่อคุณลักษณะภายนอกของบุคคลนั้นๆ อย่างไร

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา (สมสิทธิ์ อัครนิธิ, 2552, หน้า 27) มีลักษณะดังนี้ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การรับฟังอย่างลึกซึ้งและเปิดกว้าง การเคารพศักยภาพของคนอย่างไร้อคติ การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ การเห็นตามความเป็นจริง ความสดของปัจจุบันขณะ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

ตัวอย่างของการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย ได้แก่ การทดลองใช้กับนักศึกษาในโครงการที่ใช้ศิลปะสร้างสรรค์ดูสภาพภายใน จัดทำโครงการโดยศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยมหิดล นำมาเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะมีเป้าหมายเพื่อให้นักศึกษาได้สร้างคุณค่าภายในตนเอง สามารถเข้าถึงภายในและเชื่อมโยงระหว่างจิตภายในกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายนอก รวมถึงเข้าใจต่อวัฒนธรรมและสังคมรอบตัว กิจกรรมประกอบไปด้วย การวาดภาพ – ระบายสี จิตตลีลา (Eurhythm) งานปั้น กิจกรรมทั้ง 3 อย่าง ต่างมีเป้าหมายเดียวกันคือ เพื่อให้รู้ตัว มีการระลึกที่ลึกกว่าการรับรู้ปกติ อาศัยลีลาของศิลปะเป็นสื่อกลางที่จะเคลื่อนที่เคลื่อนเหตุภายนอกเข้าสู่ภายในใจของแต่ละคนให้เกิดการเรียนรู้ตัวรู้อันรอบข้าง และรู้โลก กระบวนการสำคัญที่วิทยากรใช้คือขณะที่ทำงานศิลปะให้เฝ้ารู้จิตภายในตลอดเวลา มีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้พูดถึงผลงานตนเองตามความรู้สึกให้เพื่อนวิจารณ์และชื่นชมซึ่งทักษะเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนากระบวนการยอมรับที่เกิดขึ้นในจิตใจของนักศึกษาแต่ละคนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผลสรุปของโครงการพบว่ากระบวนการในงานศิลปะสามารถ

เชื่อมสิ่งภายนอกและการรับรู้ของใจภายในตนเอง อันเกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมและการมีปฏิสัมพันธ์กัน ใกล้ชิดกัน รวมถึงมีจิตใจที่เปิดกว้างจากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้พูดถึงผลงานตนเองตามความรู้สึก ให้เพื่อนได้วิจารณ์และชื่นชม ซึ่งทักษะเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนากระบวนการยอมรับที่เกิดขึ้นในจิตใจของนักศึกษาแต่ละคนอย่างค่อยเป็นค่อยไป

มุมมองของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงการนี้ สอดคล้องกับวิจักขณ์ พานิช (อ้างถึงใน สมสิทธิ์ อัสตรนีย์, 2552) ที่กล่าวถึงความหมายของ Contemplative Education ไว้ว่า Contemplative Education คือการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ในสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าการเรียนรู้ด้านในของมนุษย์ รู้จักรดน้ำใจให้กับคนรอบข้าง ให้ความสำคัญและเอาใจใส่ผู้เรียนรู้ในทุกขณะ ใช้หลัก การฟังอย่างลึกซึ้ง การน้อมนำสู่ใจอย่างใคร่ครวญและการเฝ้ามองตามความเป็นจริง

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อโลก ซึ่งการปรับเปลี่ยนมุมมองของการให้ความหมายนี้ เมซีโร กล่าวว่า การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้หลายระดับสามารถเกิดขึ้นได้ผ่าน การขยายการตีความ (elaboration) ของกรอบความคิดที่ใช้อ้างอิง (frame of reference) อยู่เดิม เป็นการเรียนรู้กรอบอ้างอิงใหม่ โดยปรับเปลี่ยนมุมมอง หรือปรับเปลี่ยนแบบแผน หรือความเคยชินในวิถีคิด (habits of mind)” ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

การสร้างใจครุ่นคิดใคร่ครวญ (Contemplative Mind) ด้วยกระบวนการทางศิลปะ

การสร้างงานศิลปะเป็นกระบวนการที่เอื้อให้เกิดพื้นที่ในการค้นพบ และทำให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเองผ่านกระบวนการฝึกฝนที่สร้างกิจกรรมให้มีลักษณะคล้ายการภาวนาปฏิบัติ (Meditative act) ซึ่งการใช้งานศิลปะเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดค้นพบตนเองและเรียนรู้โลก กระทำได้สองลักษณะ คือ เรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างงาน (Arts process, the making of art) และเรียนรู้ผ่านผลงานศิลปะ (Product) อาจเป็นสิ่งของหรือภาพปรากฏตามประเภทของงานศิลปะ ซึ่งต้องอาศัยการสะท้อนมุมมองภายใน (reflection) ของผู้เข้าร่วมกระบวนการ

กลไกสำคัญของการสร้างการเติบโตภายในตนเอง คือ ความสามารถในการตระหนักรู้ภายในตนเอง ซึ่งกระบวนการสร้างงานศิลปะ จะทำให้ผู้เรียนเชื่อมตนเอง เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และเกิดการการสืบค้นตนเองด้วยกิจกรรมทางศิลปะ เช่น การวาดภาพ การลงสี การกระทำ การเคลื่อนไหว การฟังเพลง เป็นต้น เป็นการเปิดการเรียนรู้ในขณะที่กิจกรรมทางศิลปะ ซึ่งตามแนวคิดศิลปะแบบ Expressive arts เชื่อว่างานศิลปะแบบ expressive arts สามารถโน้มนำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเยียวยาและค้นพบตนเอง ได้มากกว่าผลงานที่เป็นชิ้นงานทางศิลปะ ซึ่งแนวคิดศิลปะนี้เป็นหลักการพื้นฐานของงานบำบัดทางจิตเวช

ในงานเขียนของ Michael Garbutt and Nico Roenpagel (2017) ได้เขียนวิเคราะห์ความสำคัญของการใช้กระบวนการทางศิลปะกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางการฝึกฝนใจให้ครุ่นคิดใคร่ครวญ (Contemplative practice) ซึ่งหัวใจสำคัญของการฝึกฝน คือการนำเข้าสู่ความสงบทางใจ มองเห็นการใช้ชีวิตและสิ่งที่เป็นอยู่ของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งต้องนำผู้เรียนเข้าสู่สภาวะการใส่ใจจดจ่อ และการดำรงอยู่ในขณะปัจจุบัน (intention and presence) ซึ่งกระบวนการทางศิลปะสามารถทำให้เกิดลักษณะดังกล่าวได้ ศิลปะจึงเป็นกระบวนการสร้างสมดุลของร่างกายกับใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกสงบ มีสมาธิ และปลุกฝังความตระหนักรู้ในตนเอง ดังนั้นงานศิลปะจึงเป็นหนทางในการปรับเปลี่ยนมุมมองด้วยใจ ก่อให้เกิดยอมรับและโอบกอดตัวตนภายใน และเปิดพื้นที่ใคร่ครวญ (Contemplative) ด้วยบรรยากาศที่ผ่อนคลาย

แนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง (Brain-Base Learning)

กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ หมายถึง ความสามารถของสมองในการจัดระบบและเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง สมองของมนุษย์ มีทั้งการเรียนรู้แบบ “รู้ตัว” (conscious) และ “ไม่รู้ตัว” (Nonconscious) Smilkstien (2003: p 103, อ้างถึงใน สมองกับการเรียนรู้, 2551, หน้า 39 -40) ได้สรุปหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

1. สมองเกิดมาเพื่อที่จะเรียน รักที่จะเรียนเรียนรู้ที่จะเรียน
2. คุณเรียนในสิ่งที่คุณทำ และลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ การสร้างความผิดพลาด การแก้ไขข้อผิดพลาด เรียนรู้จากข้อผิดพลาด และพยายามแก้ไขข้อผิดพลาดนั้นๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า การทำความผิดพลาดและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดเป็นกระบวนการตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้
3. การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติ เพราะเมื่อลงมือปฏิบัติสมองจะสร้างเดนไดรต์ใหม่ และเชื่อมต่อ ณ จุดซินแนปส์ นี่คือความหมายของการเรียนรู้ตามแนวคิดการทำงานของสมอง
4. การเรียนรู้ใช้เวลา เพราะต้องใช้เวลาเพื่อพัฒนาให้ “เดนไดรต์” เติบโตและเชื่อมต่อกัน ถ้าไม่ใช้สมอง เราจะสูญเสียสมอง “เดนไดรต์” และ “ซินแนปส์” จะเริ่มหายไป
5. อารมณ์มีผลกระทบต่อความมีศักยภาพของสมองในการเรียนรู้ การคิดและความจำ การสงสัยในตนเอง ความกลัว และอื่นๆ ป้องกันสมองจากการเรียนรู้ การคิด และการจำ ความเชื่อมั่น ความสนใจและอื่นๆ ช่วยสมองในการเรียนรู้ การคิด และการจำ
6. จงจำไว้ว่า ทุกคนเกิดมาที่จะเรียนรู้โดยธรรมชาติ

การศึกษาเรื่องการทำงานของสมองกับการเรียนรู้ เริ่มปรากฏจริงจังในทศวรรษ 1990 ที่เรียกว่า ทศวรรษแห่งสมอง (Decade of brain) เป็นการพยายามคลี่คลายไปสู่คำตอบที่ว่า **สิ่งที่เราเป็นเราก็คือสมอง และเมื่อเริ่มศึกษามากขึ้นพบว่าสมองมีความสัมพันธ์กับจิตใจ** พรฟิโล เลิศศิลา และอัครภูมิ จารุภากร (2550) ได้เสนอแนวคิดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเข้าใจสมองไว้ดังนี้

1. สมองจะมีกระบวนการในการกรองข้อมูลที่ผ่านผัสสะต่างๆ
2. สมองไม่สามารถรับทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาได้ทั้งหมด จึงต้องมีกระบวนการซึ่งต้องทำหน้าที่เลือกเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจเข้าสู่การรับรู้ กระบวนการนี้ทางจิตวิทยาเรียกว่า ความตั้งใจ (Attention) ความตั้งใจเป็นกระบวนการทำงานของจิตใจ เป็นสิ่งที่กำกับกระบวนการเรียนรู้ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สมองจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อตัดสินใจที่จะเรียนรู้ เมื่อสมองตั้งใจก็จะผลิตความรู้และบันทึกข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงที่สุด
3. เมื่อเรียนรู้เกี่ยวกับสมอง จำเป็นต้องเข้าใจเรื่อง “เซลล์สมอง” เมื่อสมองเรียนรู้สิ่งใดๆ เซลล์สมองจะรับข้อมูลผ่านเดนไดรต์จำนวนเป็นพันเป็นหมื่น ส่งข้อมูลผ่านออกทางแอกซอน การส่งผ่านข้อมูลเกิดขึ้นที่ปลายแอกซอน แอกซอนไม่ได้สัมผัสโดยตรงกับเดนไดรต์หรือตัวเซลล์ของเซลล์สมอง แต่จะมีช่องว่างแคบๆ คั่นอยู่ เมื่อสมองรับรู้ข้อมูลมาตามกระแสประสาท และวิ่งมาถึงปลายแอกซอนก็จะกระตุ้นให้ปลายแอกซอนหลั่งสารสื่อประสาท (Neurotransmitters) ซึ่งเป็นสารเคมีวิ่งผ่านช่องว่างที่เรียกว่า จุดซินแนปส์ (Synapse) แล้วไปกระตุ้นผนังเซลล์ของเดนไดรต์ของเซลล์สมองอีกตัวหนึ่ง เกิดการเปลี่ยนถ่ายประจุบนผนังเดนไดรต์ เกิดคลื่นประจุไฟฟ้า เมื่อเซลล์สมอง 1 เซลล์ ถูกกระตุ้นให้เกิดสัญญาณ แสดงว่าในขณะเดียวกันนั้นย่อมมีเซลล์สมองอีกนับพันนับหมื่น โวลต์ถูกกระตุ้นด้วยเช่นกัน กลุ่มเซลล์ที่ถูกกระตุ้นและทำงานพร้อมกันนี้ เรียกว่า ร่างแหวงจรของเซลล์สมอง (Network) หรือ (Pathway) ซึ่งก็คือวงจรแห่งการเรียนรู้นั่นเอง (Learning Pathway) อาจกล่าวได้ว่าเมื่อวงจรของเซลล์สมองทำงาน กระบวนการเรียนรู้ก็กำลังเกิดขึ้นแล้ว

เพราะเหตุใดจึงต้องเรียนรู้เรื่องสมอง คำตอบคือสมองมีลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ กล่าวได้ว่า เป็น กระบวนการเรียนรู้ของสมองมนุษย์ เมื่อเราเข้าใจขั้นตอนการเรียนรู้ของสมองจะทำให้เราออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้สัมพันธ์กับสมอง ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของสมองมนุษย์ ประกอบไปด้วย

- 1) สมองมีการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ใหม่กับสิ่งที่รู้มาก่อน เด็กจะนำสิ่งใหม่เชื่อมโยงกับความรู้เก่า ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการมีประสบการณ์มาก่อน

- 2) การศึกษา ทดลองและลงมือทำซ้ำ ๆ จะทำให้สมองรู้จัก ค้นเคยกับความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ใหม่ที่รับเข้ามา
- 3) การศึกษา ทดลองและลงมือทำซ้ำ ๆ ให้มากยิ่งขึ้น จะทำให้เข้าใจความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ใหม่ได้
- 4) การทำซ้ำมากขึ้น การอ่าน การฟังบรรยายไม่ใช่จุดตั้งต้น แต่เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น จะสามารถสะท้อน วิเคราะห์ อธิบาย เปรียบเทียบ ความคิด ทักษะ และความรู้ของเรื่องที่กำลังเรียนรู้กับเรื่องอื่นๆ ได้ เป็นการเริ่มสู่ระดับการคิดสร้างสรรค์
- 5) การใช้ความคิดรวบยอด ทักษะ และความรู้ไปในการประยุกต์ใช้ในเรื่องต่างๆ ในชีวิต การผสมผสานสิ่งที่รู้ เข้ากับเรื่องที่ได้เรียนรู้อื่นๆ นำไปสู่การมีความคิดระดับที่สูงขึ้นและมีความคิดสร้างสรรค์
- 6) การขัดเกลาและปรับปรุงผลงาน (จากคำวิจารณ์ของตนเองและผู้อื่น) ทำให้สามารถควบคุมและเข้าใจความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้นั้นได้ดีขึ้น แต่ก็ยังไม่ใช่จุดสิ้นสุดของการเรียนรู้ หากเป็นเพียงพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ระดับที่สูงขึ้น

การสร้างการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร

เมื่อเปรียบเทียบวิธีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ละครกับวิธีการเรียนรู้อื่นๆ ได้แก่ การบรรยาย การอภิปราย ศึกษาเอกสารที่ ชมการสาธิต นิทรรศการ ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ทักษะ สัญลักษณ์และวัจนะสัญลักษณ์ วิธีการเรียนรู้ผ่านละครได้ผลการเรียนรู้ดีเยี่ยมกว่าวิธีการเรียนรู้อื่นๆ เนื่องจากทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ สามารถจดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้ถึง 90 เปอร์เซ็นต์แม้ว่าจะผ่านไป 2 สัปดาห์

การสร้างการเรียนรู้ผ่านศิลปะการละครทำได้หลายแบบซึ่งสามารถแบ่งได้ตามรูปแบบของการใช้ละคร เช่น ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ละครในการศึกษา (Theatre in Education- DIE) ละครเพื่อการศึกษา (Theatre In Education- TIE) ละครสำหรับเด็กและเยาวชน (Theatre for Youth) ละครเวที (Theatre) Socio-drama กระบวนการละคร (Process Drama) Forum Theatre ละครบำบัด (Drama therapy) รวมถึงการใช้ละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (Theatre for Change/Drama for Transformation)

พนิดา ฐปนางกูรและคณะ (2549) ได้ทบทวนเรื่องบทบาทศิลปะการละครกับการพัฒนาเยาวชนจากงานวิจัยในประเทศไทย พบว่า กระบวนการศิลปะการละครสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนได้จริง ผลที่ได้จากการศึกษา ยังพบอีกว่า กระบวนการศิลปะการละครสามารถทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในลักษณะการเชื่อมโยงเรื่องราวและปรากฏการณ์ต่างๆ สามารถสร้างเสริมพัฒนาการทางกาย ผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหว เชื่อมโยงไปสู่พัฒนาการ

ทางการสื่อสารทั้งภาษากาย ภาษาพูด ภาษาเขียน ส่วนในด้านการเรียนรู้ทางความคิดนั้น พบว่าเยาวชนเกิดการคิดวิเคราะห์ด้วยกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จำลอง ที่เอื้อให้เกิดการสร้าง ความเข้าใจในความสัมพันธ์ต่างๆ ของตัวละคร และเหตุการณ์ในประสบการณ์จำลอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เองที่ผู้เรียนสามารถประกอบสร้างความรู้และทัศนคติขึ้นมาด้วยตนเอง (construct) เป็น การสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

**ดังนั้นการใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงจึงเน้นที่
“กระบวนการที่สร้างการเรียนรู้โดยสัมพันธ์กับธรรมชาติของผู้เข้าร่วมกระบวนการ”**

การหลอมรวมแนวคิดศิลปะการละคร (Theatre art) การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) แนวคิดจิตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) และ แนวคิดการเรียนรู้บนฐานสมอง (Brain-Base Learning)

ศิลปะการละครเป็นการสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ที่ผู้เรียนรู้ ต้องเรียนรู้ผ่านการ ลงมือปฏิบัติจริง มีการปฏิสังสรรค์ทางความคิด และมีปฏิสัมพันธ์ผ่านการทำงานร่วมกัน งานศิลปะ การละครมีลักษณะเป็นศิลปะที่รวม ที่รวมงานศิลปะแขนงต่างๆ ไว้ในการทำงาน

การสร้างการเรียนรู้ผ่านศิลปะการละครนั้น ผู้เรียนรู้จะได้เรียนรู้ จากการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านศิลปะการละครที่ร้อยเรียงเป็นกระบวนการ ซึ่งประกอบไปด้วย กิจกรรมการสร้างสมาธิ การ ฝึกฝนการหายใจ การพัฒนาทักษะด้านประสาทสัมผัส การฝึกการสังเกต การพัฒนาทักษะทาง ร่างกายผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหว การใช้ภาษา การพูดสื่อสาร การเขียน การแสดงออกความคิด และการกระทำ การทำความเข้าใจผู้อื่นผ่านการเรียนรู้ตัวละคร การควบคุมอารมณ์ การพัฒนาการคิด วิเคราะห์วิจารณ์ คิดจินตนาการ คิดสร้างสรรค์ ล้วนเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ ของสมองบนฐานแนวคิด “การเรียนรู้ผ่านการเล่น”

ธรรมชาติของศิลปะการละครที่กล่าวถึงข้างต้น เป็นมิติของการใช้ “กระบวนการ” ของการ ละครใช้กระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตัวตนของผู้เข้าร่วมกิจกรรม กระบวนการ (Process) คือชุดกิจกรรมละครที่ได้รับการออกแบบโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาใช้สร้างการเรียนรู้และพัฒนาผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นสำคัญ โดยในขั้น สุดท้ายของกระบวนการจะมีการผลิต “ผลงาน” ออกสู่สายตาผู้ชมหรือไม่ก็ตาม แต่จุดมุ่งหมายหลัก อยู่ที่ “ระหว่างทาง” มิใช่ปลายทาง นั่นคือหัวใจหลักหรือเป้าหมายสำคัญจะอยู่ที่ “การเข้าร่วม” ของ กลุ่มเป้าหมายในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนาทักษะ หรือกระบวนการทำงานสร้างชิ้นงาน ส่วน “ผลงานละคร” มักจะเป็นเป้าหมายรองที่นำมาเสริมเป้าหมายหลัก (กาญจนา แก้วเทพ, 2552, หน้า 270)

ลักษณะที่สำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมละคร คือ การเรียนรู้ผ่านการทำซ้ำ การฝึกอย่างต่อเนื่องผ่านประสบการณ์ตรง การเข้าสู่สถานการณ์จำลองที่คล้ายจริงนี้มีการแลกเปลี่ยนความคิดและการนำความคิดให้ปรากฏเป็นภาพบนพื้นที่การแสดง ลักษณะที่สำคัญของศิลปะการละครนี้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของสมอง (พรพิไล เลิศวิชา, อัครภูมิ จารุภากร, 2550) ระบุว่าสมองจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเกิดสภาวะดังต่อไปนี้

เมื่อสมองรับภาพและเสียงพร้อมกัน
 สมองเรียนรู้ได้ดีเมื่อสร้างแผนภาพความคิด
 สมองเรียนรู้ได้ดีเมื่อผ่านการปฏิบัติ
 สมองเรียนรู้ได้ดีเมื่อเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ที่คล้ายจริง (สถานการณ์จำลอง)
 สถานการณ์จำลองผ่านการฟัง
 เมื่อสมองเข้าไปอยู่ในสถานการณ์จำลองขณะอ่าน
 สถานการณ์จำลองผ่านการลงมือทำ
 สถานการณ์จำลองผ่านการบูรณาการการฟังและการดู เช่น ละคร
 สมองเรียนรู้ได้ดีเมื่อ ท่องจำ ทำซ้ำ ฝึกทักษะ

การสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับละครกับการพัฒนามิติภายใน ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยคัดเลือกเอกสารเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในมนุษย์ด้วยความรู้ด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ วิทยาการทางปัญญา และการทำงานเชิงจิตวิทยา และการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านศิลปะการละครในสังคมไทยและสังคมโลก

การพัฒนามนุษย์ด้วยความรู้ด้านศิลปะการละคร

ในสังคมโลกมีการนำความรู้ด้านศิลปะการละครไปใช้สร้างการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ เช่น งานสุขภาพ งานพัฒนาเยาวชนเพื่อเสริมทักษะชีวิตและคลี่คลายปมปัญหาชีวิตด้วยละคร (Rossitera, K., Kontos, P., Colantonio, A., Gilbert, J., Gray, J., & Keightley, M., 2008) งานด้านการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ รวมไปถึงการใช้ละครในพิพิธภัณฑ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รูปแบบของการใช้ละครมีความหลากหลายตามฐานคิดของคนทำงานละคร

การพัฒนามนุษย์ด้วยศิลปะการละครเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์การละคร ที่มีการแสดงละครเพื่อเล่าเรื่องการดำรงชีวิตด้วยการเล่าสัตว์ วิธีการป้องกันตนเองจากอันตราย การใช้ละครเพื่อการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านรูปแบบพิธีกรรม การใช้

ละครเป็นเครื่องมือสอนศาสนาคริสต์ในยุคกลาง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองด้วยการใช้การแสดงละครเพื่อสื่อสารประเด็นความคิดทางการเมืองในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นต้น

วิธีวิทยาด้านละคร (Theatre Methodology) และตัวอย่างรูปธรรมของการใช้ความรู้ละครที่เกิดขึ้นในสังคมโลก

Landy, J. R. & Montgomery, T. D. (2012) ได้สังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ละครมิติต่างๆ ไว้ในหนังสือ Theatre for change แบ่งเป็นการใช้ละครในมิติการศึกษาและสร้างการเรียนรู้ (education) การใช้ละครเพื่อขับเคลื่อนสังคม (social action) การใช้ละครในมิติสุขภาพ (Health care) และการใช้ละครเพื่อการบำบัด (therapy)

การใช้ละครในมิติสร้างการเรียนรู้ในบริบทโรงเรียน และบริบทนอกโรงเรียน อาทิเช่น การสร้างโปรแกรมพัฒนาเด็กประถมและมัธยม การสร้างละครเพื่อจัดแสดงละครสำหรับผู้ชมที่เป็นเยาวชน (Theatre for Young audiences: TYE) การจัดแสดงละครในรูปแบบโปรแกรมทัวร์ละคร (Tour TIE program) ที่ต้องการให้ผู้ชมเกิดการมีส่วนร่วม และต้องการให้ผู้ชมสะท้อนความคิด (Reflection) โดยสร้างกิจกรรมก่อนและหลังจัดแสดงละคร (Pre- and Post-Show)

การใช้ละครในมิติส่งเสริมสุขภาพ ตัวอย่างเช่น การใช้ละครเพื่อเป็นกระบวนการสื่อสารเรื่องการดูแลสุขภาพ การใช้ละครเป็นเครื่องมือในการการรณรงค์ลดปัจจัยเสี่ยงสารเสพติด รวมถึงการใช้ละครเป็นเครื่องมือในการทำงานกับหญิงแอฟริกันที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม และติดเชื้อ HIV ซึ่งเป็นการใช้ละครในฐานะเครื่องมือการเยียวยารักษา (Healing and Therapy) โดยบูรณาการศาสตร์ด้านละคร ศาสตร์การดูแลสุขภาพ และศาสตร์การรักษา จนพัฒนาเป็นองค์ความรู้เฉพาะทางที่เรียกว่า ละครบำบัด (Drama Therapy) Fernández-Aguayo, S and Pino-Justeb, M, (2018) ได้ค้นคว้าเรื่องศิลปะการละครกับการเยียวยารักษา ด้วยวิธีการสืบค้นคำสำคัญ 3 คำ คือ Drama Therapy Theater และ Program สืบค้นจาก 5 ฐานข้อมูล ประกอบไปด้วย ฐานข้อมูล WoS Scopus Eric Medline และ PsycInfo พบลักษณะการใช้ศิลปะการละครเป็นโปรแกรมพัฒนามนุษย์ ในรูปแบบโปรแกรมละคร (Theater and Drama Program) โดยออกแบบเป็นโปรแกรมป้องกันการโดนล่วงละเมิดทางเพศสำหรับเด็กและวัยรุ่นในโรงเรียน หลักสูตรฝึกทักษะการอ่าน หลักสูตรพัฒนาทางอารมณ์และการเข้าสังคม และโปรแกรมสำหรับพัฒนากลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การใช้ความรู้ละครเพื่อเยียวยาเด็กที่โดนล่วงละเมิดทางเพศ การใช้กับคนไข้จิตเวช (Mental illness, dementia) การใช้เป็นเครื่องมือทำงานกับคนไข้ที่ไม่ยอมพูดจากสาเหตุต่างๆ รวมถึงคนไข้ที่บกพร่องทางการได้ยิน เป็นต้น

จากการค้นคว้างานวิจัยต่างประเทศ ยังพบว่าการใช้รูปแบบกิจกรรมละครไม่ได้มีแค่การใช้ในการเรียนการสอนและบำบัดรักษา แต่ยังใช้เป็นเครื่องมือวิจัยทางสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการพัฒนาจิตภายในเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ศิลปะการละครนำไปเป็น

เครื่องมือในการวิจัย โดยใช้กระบวนการของศิลปะการละคร (Process Drama) เป็นวิถีวิทยาในการได้มาซึ่งข้อมูล และใช้เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย (Rossiter, K., Kontos, P., Colantonio, A., Gilbert, J., Gray, J., & Keightley, M., 2008) มีการนำศิลปะการละครไปเป็นเครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูล การแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์นโยบายด้านสุขภาพที่มาจากหน่วยงานรัฐผ่านกิจกรรม “ศิลปะการละคร” งานวิจัยยังระบุว่าศิลปะการละครเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการสนทนากลุ่ม หรือการใช้แบบสอบถามหรือการทำแบบสำรวจ

ส่วนงานวิจัยในประเทศไทยจากการสืบค้นในฐานข้อมูล ThaiLIS TDC ปี 2561 ด้วยวิธีการสืบคำค้นสำคัญคำว่า “ละคร” และ “การเรียนรู้” พบงานวิจัยเกี่ยวกับละคร ซึ่งสามารถแบ่งประเภทการนำไปใช้งาน ได้ดังต่อไปนี้

งานวิจัยละครกับการเรียนการสอน ใช้ความรู้ด้านละครเพื่อพัฒนาทักษะการพูด ทักษะการฟัง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การใช้ละครสร้างสรรค์เพื่อสร้างความสามารถในการจดจำ ความเข้าใจในเนื้อหา และการใช้ละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน ในประเด็นที่ผู้จัดทำสนใจ

งานวิจัยละครกับการพัฒนาจิตใจ สังคมไทยใช้ละครเพื่อสร้างการรับรู้เรื่องคุณธรรม จริยธรรม จัดทำละครเพื่อโน้มน้าวใจ สร้างสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้ละครสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มระดับการมองเห็นคุณค่าในตนเอง

งานวิจัยละครกับงานวัฒนธรรมและสังคม ใช้กรอบแนวคิดเชิงมานุษยวิทยา ศิลปศาสตร์ นิเทศศาสตร์ สังคมวิทยา และงานวัฒนธรรม มาใช้ศึกษามนุษย์ ชุมชนและสังคม เช่น การศึกษาชาติพันธุ์ผ่านโครงการละครชุมชน การศึกษามิติสังคม ความเชื่อ ภาษา พิธีกรรมผ่านตัวละครหญิงในงานละคร เป็นต้น

วงการศิลปะและการละครบำบัด ได้พัฒนาแนวคิดศิลปะบำบัด (Arts Therapy) และละครบำบัด (Drama Therapy) สำหรับพัฒนามิติต่างในมนุษย์ รวมไปถึงการออกแบบกระบวนการโค้ชชีวิตด้วยละครและการแสดง (Theatre and Performance Coaching) เป็นต้น ส่วนนักการศึกษาและนักพัฒนาชุมชนในศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาสังคม ได้พัฒนาชุดกิจกรรมละครสำหรับเป็นเครื่องมือทำงานด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดการใช้ละครหลายรูปแบบ อาทิ ละครการศึกษา (Educational Theatre) ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ละครชุมชน (Community Theatre) กระบวนการละคร (Process Drama) ละครเพื่อการพัฒนา (Theatre for development) (พรรัตน์ ดำรุง, 2547) รวมถึงการละครเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในสังคม (Social Presenting Theatre) ซึ่งพัฒนาโดย อาราวานา ฮายาชิ ละครรูปแบบนี้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเจริญสติ การละครเพื่อการเรียนรู้สังคม และกระบวนการแบบคอนสเทลเลชัน (Constellation) ซึ่งมีจัดกระบวนการเล่าความรู้สึก และเจตจำนงในชีวิต หลังจากได้ยินเรื่องราวของเพื่อนร่วมวง ผู้จัดกระบวนการจะให้ผู้เข้าร่วมใช้ท่าทางและคำพูดสด เป็นคำพูดที่แท้จริงที่ตนเองรู้สึก ณ ขณะนั้น เพื่อสะท้อนประสบการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่อนุญาตให้พื้นที่ หรือจิตสำนึกร่วม

ได้เปล่งเสียงพูด ที่เกิดขึ้นจริง ณ ขณะนั้น ซึ่งเป็นการตระหนักรู้ในตนเอง (ออตโต ชาร์เมอร์, 2563, หน้า 110-112)

การมองเห็นที่มาของความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผ่าน ศิลปะการละครที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้

ศิลปะการละคร (Theatre Arts) เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างคุ้นเคย สานสัมพันธ์ และสร้างความรู้สึกที่ปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าร่วมผ่านกิจกรรมทางการละคร (Theatre activity) ซึ่งสามารถจัดพร้อมกันเป็นกลุ่มใหญ่และทำพร้อมกันได้ กิจกรรมทางการละครสามารถใช้เป็นกระบวนการสำหรับพัฒนามนุษย์ได้หลายระดับขึ้นอยู่กับเป้าหมายการใช้กิจกรรม ส่วนมากนักการศึกษา นักบำบัด นักพัฒนา รวมถึงแพทย์และพยาบาล นำความรู้ศิลปะการละครไปประยุกต์เพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมาย เช่น นักการศึกษาใช้กิจกรรมของละครเพื่อพัฒนาอารมณ์ พฤติกรรมด้านลบ การล้อเลียน และลดความขัดแย้งของนักเรียนเพื่อสร้างสุขภาวะ (Well-being) ในโรงเรียน เป็นการเรียนรู้ทักษะทางสังคม ผ่านการใช้กิจกรรมบทกวี การแสดงการด้นสด (improvisation) การสร้างบทละครสั้นๆ รวมถึงการจัดแสดงผลงาน (Maria Serena Maierna & Marina Camodeca, 2021) ส่วนงานวิจัยของ Peter Felsman, Colleen M. Seifert, and Joseph A. Himle (2019) ได้ออกแบบเป็นโปรแกรมละครที่ใช้ฐานคิด Improvisational theater จำนวน 10 สัปดาห์ เพื่อลดความวิตกกังวลทางสังคม (Social anxiety) ในวัยรุ่น โดยใช้เกมละครและแบบฝึกหัดทางการละคร (Theatre activity, Theatre games and exercises, Drama Game and Process Drama) เป็นกิจกรรมการอบรม

ศิลปะการละครจึงเป็นเครื่องมือพัฒนาตัวตน เรียนรู้จักตนเองทั้งลักษณะภายนอก และลักษณะภายใน เรียนรู้ความต้องการ ที่มาของความรู้สึก อารมณ์ของตนเอง (Feeling and Emotion) สสำรวจมุมมองความคิดของมนุษย์ผ่านกิจกรรมที่ให้แสดงออก (Expression) อาจอยู่ในรูปแบบการแสดงออกความคิด ความรู้สึกผ่านการพูด และการกระทำ ซึ่งระดับของความลุ่มลึกในการแสดงออกขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เชิงความคิดและพฤติกรรมที่ต้องการบรรลุ ซึ่งลักษณะงานจิตบำบัดแบบกลุ่มตามแนวทางของการบำบัดพยาบาลก็ทำงานในลักษณะนี้เช่นกัน

ที่นี่และเดี๋ยวนี้ (Here and now) จุดเชื่อมต่อระหว่างศิลปะการละครกับการบำบัดทางการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช

การบำบัดทางการพยาบาล เน้นการดูแลที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและสนับสนุนศักยภาพและความเข้มแข็งของผู้รับบริการ ผู้ให้การบำบัดจะให้ความสำคัญเรื่องการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และการบำบัดที่เน้นอยู่กับปัจจุบันขณะ **ที่นี่และเดี๋ยวนี้ (Here and now)** ซึ่งเป็นหลักการเบื้องต้นในการออกแบบกิจกรรมบำบัดเพื่อทำความเข้าใจผู้รับการบำบัด เพราะการบำบัดทางการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวชเน้นที่กระบวนการรวบรวมข้อมูล การวินิจฉัย การปฏิบัติการ

พยาบาลเพื่อบำบัดพฤติกรรมและการตอบสนองของบุคคลต่อปัญหาด้านสุขภาพจิตและการเจ็บป่วยทางจิต ดังนั้นการทำให้ผู้รับการบำบัดได้เปิดเผยสิ่งที่คิด รู้สึก หรืออธิบายที่มาของสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ จึงเป็นกระบวนการสำคัญของการบำบัดแก้ไข เมื่อมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นก็แก้ไขได้ตรงจุด เป็นการมองเห็นสิ่งที่เป็ความจริงและรู้สึกตัวว่าตนเองกำลังเกิดอะไรขึ้นด้วยตัวของตนเอง ซึ่งเป็นประตูปานแรกของการเข้าถึงตัวตนของผู้รับการบำบัด

ที่นี่และเดี๋ยวนี้ (Here and now) ในทางการละครคือสภาวะความรู้สึกตัวในการดำรงอยู่ขณะทำกิจกรรมของนักแสดง ซึ่งนักแสดงต้องมีการฝึกความรู้สึกตัว (Self-Awareness) ฝึกการรับรู้ความคิด ความรู้สึก การแสดงออกความรู้สึกของตนเอง และรับรู้ผู้อื่น ผ่านกิจกรรมการละคร (Theatre Activity) การอบรมสร้างละคร (Theatrical workshop) การใช้เกมและแบบฝึกหัดทางการละคร (Theatre games and exercises)

นักแสดงฝึกฝน “ที่นี่และเดี๋ยวนี้” ไปทำไม

“ที่นี่และเดี๋ยวนี้” เป็นหลักการที่จำเป็นของการเข้าไปสู่ความเป็นจริงในละคร (Dramatic reality) ตามเหตุการณ์ในละคร ซึ่งโลกความเป็นจริงในละครนี้ต้องอาศัยสภาวะความรู้สึกตัวในการดำรงอยู่ของผู้แสดง ดังนั้นหลักการ “ที่นี่และเดี๋ยวนี้” จึงเป็นวิธีการเข้าไปสู่ความเป็นจริงในละคร ฝึกที่จะรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้น แสดงออกสิ่งที่คิดรู้สึกตามเหตุการณ์ในละคร เป็นการอยู่และเป็น (Being) กับสิ่งที่เผชิญทำให้เห็นความเป็นจริงที่แตกต่างจากชีวิตปกติ เสมือนเป็นการเรียนรู้เรื่องใหม่ๆ ในโลกที่แตกต่างไปจากเดิม

จากงานวิจัยของ Susana Pendzik, (2006) อธิบายเรื่องการดำรงอยู่ในความเป็นจริงในละคร (Dramatic reality) โดยตั้งคำถามว่าสามารถใช้ในกระบวนการบำบัดได้หรือไม่? จำเป็นต้องแสดง (Acting) หรือไม่ โดยอธิบายว่ากระบวนการบำบัดโดยใช้กิจกรรมละคร จะเน้นที่การเข้าสู่สถานการณ์หรือเล่าความคิดที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นๆ ตามเป็นจริง เล่าเรื่องอย่างไรขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมละคร สิ่งสำคัญของการใช้ละครคือการทำให้ผู้รับการบำบัดเข้าสู่ความเป็นจริงในเงื่อนไขที่กำหนด ด้วยความจริงแท้เพื่อค้นพบบางสิ่งจากสถานการณ์จำลอง บางครั้งเกิดคำตอบ เกิดการจดจำ พบความหมายจากสิ่งที่กระทำ เป็นการเกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning)

รูปแบบการใช้กิจกรรมละครเพื่อเป็นกระบวนการทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตนี้ เป็นกระบวนการที่สร้างสภาวะภายในที่ยั่งยืนไปมา ตัวอย่างเช่น สิ่งที่ทำนี่เป็นตัวฉันหรือไม่ใช่ตัวฉัน เป็นของจริงหรือจินตนาการ เป็นเรื่องส่วนตัวหรือไม่ส่วนตัว เป็นเรื่องเหมือนจริงหรือเป็นเรื่องที่สร้างขึ้น โดยขณะที่ทำกระบวนการก็เกิดความขัดแย้งภายในใจ สิ่งที่ขัดแย้งนี้ส่งผลต่ออารมณ์ และมองเห็นที่กำลังเผชิญกับเหตุการณ์ได้ชัดเจนขึ้น ภาวะแบบนี้เป็นประสบการณ์ที่เสริมพลังอำนาจภายในของผู้รับการบำบัดเสมอ การได้มีโอกาสทำงานกับสภาวะความขัดแย้งภายในใจนี้จะช่วยให้ผู้รับการบำบัดทนต่อความขัดแย้งภายในและรับมือกับธรรมชาติที่ขัดแย้งกันของชีวิต ดังนั้นการเข้าสู่ความเป็นจริงในละคร (Dramatic reality) ทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตจึงมีผลการรักษาอย่างมาก

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้กำหนดวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในสำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย จากประสบการณ์ของไทยและต่างประเทศ และ 2. เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำงาน ระหว่างนักวิชาการ นักวิชาชีพ บุคคลทั่วไปที่สนใจแนวทางศิลปะการละคร

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดวิธีการดำเนินงานตั้งแต่การรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การจัดกระบวนการสัมภาษณ์ ผู้รู้ และการสนทนากลุ่ม เพื่อทำความเข้าใจหลักการแนวคิด ความหมาย กระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่ใช้ศิลปะการละครเพื่อเป็นเครื่องมือปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายใน และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ ผู้วิจัยแบ่งการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเอกสารความรู้ด้านการใช้ศิลปะการละครปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ และพัฒนาเป็นบทวิเคราะห์เรื่องพัฒนาการการใช้ศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์บริบทประเทศไทย

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวคิดการใช้ศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์จากผู้เชี่ยวชาญ ประกอบไปด้วยนักวิชาการ นักวิชาชีพ นักการละคร และผู้ใช้ละคร คำถามหลักของการวิจัยคือ 1. เพราะเหตุใดนักวิชาการและนักวิชาชีพเลือกใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือสำหรับปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ และ 2. ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อพัฒนามนุษย์ในประเทศไทยมีแนวคิด การให้ความหมาย และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์อย่างไรบ้าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ และจัดสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน

ระยะที่ 3 การสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนามนุษย์ด้วยความรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ ผลผลิตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือบทสังเคราะห์ ข้อเสนอหลักการ วิธีการ กระบวนการ เกี่ยวกับการใช้ศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ รวมถึงข้อเสนอในการนำไปใช้

ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำงาน ระหว่างนักวิชาการ นักวิชาชีพ บุคคลทั่วไปที่สนใจแนวทางศิลปะการละครกับการพัฒนามนุษย์ ผู้วิจัยเคยเสนอกระบวนการวิจัยที่ออกแบบให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เชิงปฏิบัติการโดยจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม แต่ทั้งนี้ โครงการวิจัยมีการพิจารณาปรับแก้ไขงบประมาณโดยตัดงบประมาณวิจัยในภายหลังที่ได้รับการพิจารณาให้ทุนฯ ผู้วิจัยจึงปรับกระบวนการวิจัยเป็นการสร้างเครือข่ายในรูปแบบการสนทนากลุ่มออนไลน์ เป็นการเก็บข้อมูลวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และสร้างเครือข่ายตามวัตถุประสงค์ข้อ 2

ออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลในภาวะโควิด 19 ผ่านช่องทางออนไลน์ ในรูปแบบการสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมอง และประสบการณ์การใช้ศิลปะการละครกับการพัฒนามนุษย์ ทั้งนี้ผู้วิจัยออกแบบให้เกิดความความสัมพันธ์ เรียนรู้จักกันฉันท์มิตร โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้เชื่อมร้อยความสัมพันธ์เน้นที่การเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงาน เริ่มต้นจากวงสนทนากลุ่มเล็ก จากนั้นขยายเป็นวงสนทนาแบบปิด ของนักวิชาการ นักวิชาชีพ บุคคลทั่วไปที่ผู้วิจัยคัดเลือก โดยคำนึงถึงจริยธรรมวิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะเกิดเครือข่ายคนทำงานศิลปะการละครกับการพัฒนามนุษย์

ขั้นตอนการวิจัยประกอบไปด้วย

1. ขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับละครกับการพัฒนาชีวิตภายในและคุณลักษณะภายในมนุษย์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากบทความวิชาการ หนังสือวิชาการที่เกี่ยวข้อง ด้วยการคัดเลือก สรรนิพนธ์ ผ่านระบบฐานข้อมูลวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ
2. ขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือวิจัยเพื่อขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ดังนั้นเครื่องมือวิจัยประกอบไปด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนากลุ่ม คือ

- แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูล ใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง แนวคำถามใช้วิธีการสนทนาแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้เกิดการเล่าเรื่อง ส่วนคำถามในแบบสอบถามสร้างจากแนวคิดที่ได้ทบทวนวรรณกรรม ประกอบไปด้วย การให้นิยามความหมายของศิลปะการละคร แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกิจกรรม แนวคิดด้านการพัฒนาภายในบุคคล เป็นต้น
- แบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ในกระบวนการทำงานมีการใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ เพื่อใช้ประกอบการทำงานวิจัย

3. การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยและการขอพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือการวิจัยสำหรับใช้เก็บข้อมูลจากบุคคลข้อมูล แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูล สำหรับใช้เก็บข้อมูลนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านศิลปะการละคร เก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการคิด การสร้างนิยามความหมาย และการทำงานด้านศิลปะการละครของนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านศิลปะการละคร ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง ด้วยคำถามปลายเปิด ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือจุดเน้นที่จะสัมภาษณ์ กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้คำตอบเฉพาะ ที่ต้องการความจริง ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูล สำหรับใช้เก็บข้อมูลการใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ของผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงาน ด้วยคำถามปลายเปิด ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือกจุดเน้นที่จะสัมภาษณ์ กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้คำตอบเฉพาะ ที่ต้องการความจริง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์

3) แบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม สำหรับใช้สนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ เพื่อช่วยประเมินข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนา ผู้วิจัยจัดส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย กำหนดผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้แก่ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะการละคร ด้านการศึกษา และด้านเครื่องมือวิจัย เมื่อได้ผลการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้นำกลับมาปรับแก้ไขข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

- 1) รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทนา คชประเสริฐ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา
- 3) ดร.จารุณี อารีรุ่งเรือง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภรณ์ รัตนชัยวงศ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- 5) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนัชพร กิตติก้อง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

จากนั้นผู้วิจัยได้ยื่นขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผ่านสำนักงานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา และได้รับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ IRB2-126/2564

4. ขั้นตอนการกำหนดผู้ให้ข้อมูล (key informant)

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล และนำมาเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose sampling) โดยกำหนดเกณฑ์บุคคลให้ข้อมูลหลัก เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านศิลปะการละคร ผู้ที่ทำงานด้านศิลปะการละครเพื่อพัฒนามิติ ด้านในของมนุษย์ เป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติงานจริง ออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างการเรียนรู้ด้วย ตนเอง ทำงานด้านละคร มาอย่างต่อเนื่อง 10 ปี ขึ้นไป จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 นักวิชาชีพด้านการละคร ที่ทำงานศิลปะการละคร มาอย่างต่อเนื่อง 10 ปี ขึ้น ไป เป็นผู้ที่ทำงานศิลปะการละคร ปัจจุบันมีอาชีพเป็นนักการละครและทำต่อเนื่องทุกปี จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกคือ เป็นบุคคลหลักในองค์กร สถาบันหรือกลุ่มที่ใช้ศิลปะการละคร มีบทบาทด้านการออกแบบ กระบวนการศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและปัจจุบันยังปฏิบัติงานต่อเนื่อง อย่าง น้อย 10 องค์กร อาทิเช่น กลุ่มละครมะขามป้อม สถาบันเพื่อการพัฒนาเยาวชน กลุ่มละครเพื่อการ เรียนรู้บางพลี คณะละครมรดกใหม่ กลุ่มพระจันทร์เพ็ญ กลุ่มกิ่งก้านใบ กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว การละคร กลุ่มละครหน้ากากเปลือย และหน่วยงานที่ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการ เปลี่ยนแปลง

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Inclusion Criteria) มีดังนี้

1) เกณฑ์เรื่องคุณสมบัติที่ตรงตามกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านศิลปะการละคร ผู้ที่ทำงานด้านศิลปะการละครเพื่อพัฒนา มิติด้านในของมนุษย์ เป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติงานจริง ออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างการ เรียนรู้ด้วยตนเอง ทำงานด้านละคร มาอย่างต่อเนื่อง 10 ปีขึ้นไป จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 นักวิชาชีพด้านการละคร ที่ทำงานศิลปะการละคร มาอย่างต่อเนื่อง 10 ปี ขึ้นไป เป็นผู้ที่เติบโตมากับการทำงานศิลปะการละคร ปัจจุบันมีอาชีพเป็นนักการละคร และทำต่อเนื่องทุกปี จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกคือ เป็นบุคคลหลักในองค์กร สถาบันหรือกลุ่มที่ใช้ศิลปะการละคร มีบทบาทด้านการออกแบบ กระบวนการศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและปัจจุบันยังปฏิบัติงานต่อเนื่อง อย่างน้อย 10 องค์กร

- 1) สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามเวลาที่กำหนด
- 2) สนใจและยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมออกจากการวิจัย (Exclusion Criteria) มีดังนี้

- 1) ผู้เข้าร่วม ไม่ประสงค์จะเข้าร่วม หรือมีเหตุอันใดที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้

2) ไม่สามารถเข้าร่วมการสัมภาษณ์ หรือการสนทนา ตามที่กำหนด

5. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล (key informant)

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษากระบวนการคิด การสร้างนิยามความหมาย การทำงานทำงานด้านศิลปะการละคร โดยใช้แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง

จัดสนทนากลุ่ม โดยเตรียมประเด็นที่เกิดจากการทบทวนวรรณกรรม ใช้เป็นเพียงแนวทางการสร้างให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนมโนทัศน์ด้านศิลปะการละครกับการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง

6. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความข้อมูลและแบบ Content Analysis เพื่อตอบคำถามการวิจัย 2 ข้อ

- 1) เพราะเหตุใดนักวิชาการและนักวิชาชีพเลือกใช้การศิลปะการละครเป็นเครื่องมือสำหรับปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์
- 2) ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อพัฒนามนุษย์ในประเทศไทยมีแนวคิด การให้ความหมาย และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์อย่างไรบ้าง

นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบและแบ่งเป็นหมวดหมู่ ตั้งเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกข้อมูล และหัวข้อที่จะวิเคราะห์ ซึ่งจะกำหนดให้สัมพันธ์กับคำถามการวิจัย และทำการแบ่งหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้อย่างชัดเจน ก่อนการวิเคราะห์จะนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เลือกการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ด้านทฤษฎีและด้านวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง

จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวคิดด้านการตีความหมายเพื่อทราบที่มาของความคิด เบื้องหลังของความคิดและเบื้องหลังของสิ่งที่เป็นอยู่หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการนำข้อมูลให้กับผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง ตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญ

7. ขั้นตอนสรุปผลการวิจัยและเขียนบทความวิจัย เขียนเป็นรูปเล่มรายงาน และเขียนบทความวิจัย ตั้งใจจะตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ

8. ขั้นตอนนำเสนอผลการวิจัยสู่สาธารณะ คัดเลือกผู้ชมชนคนทำงานศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาผ่านรูปแบบเวทีสาธารณะ โดยร่วมมือกับเครือข่ายวิชาการ

บทที่ 4

ศิลปะการละครเพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายใน สำหรับพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

คำถามหลักของการวิจัยคือ 1. เพราะเหตุใดนักวิชาการและนักวิชาชีพเลือกใช้ศิลปะการละครเป็นเครื่องมือสำหรับปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ และ 2. ผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อพัฒนามนุษย์ในประเทศไทยมีแนวคิด การให้ความหมาย และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้านศิลปะการละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์อย่างไรบ้าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ และจัดสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน

การปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในกับมิติความเป็นมนุษย์

คุณลักษณะภายในหมายถึงบุคลิกภาพภายในมนุษย์ เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ มุมมองการใช้ชีวิต ที่หล่อหลอมให้เกิดความคิดและการกระทำที่ปรากฏภายนอก คุณลักษณะภายในฝึกฝนได้ เรียนรู้ได้สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณลักษณะภายใน เช่น การพัฒนามิติความเป็นมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณภาพของจิตใจที่อยู่ภายในตัวบุคคล ซึ่งเป็นคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สังคมโลกต้องการ นักวิชาการจากสำนักคิดต่างๆ พยายามค้นหาวิธีการพัฒนาคุณภาพด้านในมนุษย์ อาทิเช่น อาร์โนลด์ มินเดลพัฒนาทฤษฎีและการปฏิบัติการจิตวิทยาเชิงกระบวนการ (Process Work) ซึ่งมาจากรากฐานเรื่องแนวคิดเต๋า (Tao) ควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) ความคิดแบบชาแมน (Shamanism) และจิตวิทยาสายคาร์ล จุง (Jungian Psychology) นอกจากนี้ยังมีชุมชนนักปฏิบัติจากชุมชนพินด์ฮอร์น สกอตแลนด์ ได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้านในผ่านชุดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เช่น เกมเปลี่ยนชีวิต (Transformative Game) การเรียนรู้มุมมองด้านในผ่านธรรมชาติ การใช้ความรู้ด้านศิลปะการละคร ที่เรียกว่าบทบาทสมมติเพื่อนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้จักตนเองทั้งบุคลิกภาพภายนอก และบุคลิกภาพภายในตนเอง ซึ่งรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้สภาวะด้านในมนุษย์นี้เป็นที่ยอมรับทั่วโลก ซึ่งนักจัดกระบวนการจากหมู่บ้านพินด์ฮอร์นได้เดินทางเผยแพร่แนวทางการพัฒนามิติภายในมนุษย์ไปทั่วโลก เช่น จูดี และจิลล์ เอมสลี (Gill Emslie)

ส่วนวงการศิลปะและการละครได้พัฒนาแนวคิดศิลปะบำบัด (Arts Therapy) และละครบำบัด (Drama Therapy) สำหรับพัฒนามิติด้านในมนุษย์ รวมไปถึงการออกแบบกระบวนการโค้ชชีวิตด้วยละครและการแสดง (Theatre and Performance Coaching) เป็นต้น ส่วนนักการศึกษาและนักพัฒนาชุมชนในศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาสังคม ได้พัฒนาชุดกิจกรรมละครสำหรับเป็นเครื่องมือทำงานด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดการใช้ละครหลายรูปแบบ อาทิ

ละครการศึกษา (Educational Theatre) ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ละครชุมชน (Community Theatre) กระบวนการละคร (Process Drama) ละครเพื่อการพัฒนา (Theatre for development) (พรรัตน์ ดำรุง, 2547) รวมถึงการละครเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในสังคม (Social Presencing Theatre) ซึ่งพัฒนาโดย อาราวานา ฮายาชิ ละครรูปแบบนี้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเจริญสติ การละครเพื่อการเรียนรู้สังคม และกระบวนการแบบคอนสเตลเลชัน (Constellation) ซึ่งมีจัดกระบวนการเล่าความรู้สึก และเจตจำนงในชีวิต หลังจากได้ยินเรื่องราวของเพื่อนร่วมวง ผู้จัดกระบวนการจะให้ผู้เข้าร่วมใช้ท่าทางและคำพูดสด เป็นคำพูดที่แท้จริงที่ตนเองรู้สึก ณ ขณะนั้น เพื่อสะท้อนประสบการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่อนุญาตให้พื้นที่ หรือจิตสำนึกร่วมได้เปล่งเสียงพูด ที่เกิดขึ้นจริง ณ ขณะนั้น ซึ่งเป็นการตระหนักรู้ในตนเอง (ออตโต ชาร์เมอร์, 2563, หน้า 110-112)

การปลูกฝังมิติของความเป็นมนุษย์ตามแนวทางของจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย จะสนใจการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองผ่านกระบวนการต่างๆ และไม่ได้จำกัดอยู่ในแวดวงการศึกษาเท่านั้นแต่ขยายขอบเขตไปสู่บริบทงานด้านการพัฒนาสังคม ด้านสาธารณสุข ด้านการเมืองการปกครอง ทั้งระดับรัฐ ท้องถิ่นและท้องที่ นอกจากนี้ยังขยายขอบเขตไปสู่การใช้ละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับพัฒนามิติความเป็นมนุษย์ มีการใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้มาสร้างการเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) แนวคิดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education) แนวคิดการเรียนรู้อย่างองค์รวม (Holistic Learning) แนวคิดละครเพื่อการเรียนรู้ (Learning Theatre) และแนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง มาใช้เป็นแนวคิดฐานราก (ไพบูลย์ โสภณสุภาพ, 2562) ซึ่งพบว่าตัวแปรสำคัญของการเรียนรู้คือ ความตระหนักรู้ (Self – Awareness) ซึ่งเป็นตัวกำกับการเรียนรู้ให้ลงลึกสู่ตัวตนภายใน ผู้เขียนใช้กิจกรรมละครในรูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกาย และการเปิดรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสมาเป็นวิธีการการฝึกความตระหนักรู้ จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการละครเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง เริ่มต้นจากการทำความรู้จักตนเองทั้งอารมณ์ ความรู้สึก ทักษะคติ ความเชื่อ วิเคราะห์ใคร่ครวญผ่านกระบวนการละคร

คุณลักษณะภายในที่สังคมโลกต้องการ

เฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ ศาสตราจารย์ด้าน Cognitive Sciences และด้านการศึกษา จะให้ความสำคัญกับคุณลักษณะภายในบุคคลที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ซึ่งความเป็นมนุษย์คือลักษณะของจิตใจมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการเคารพกันและกัน การมองเห็นคุณค่าและเข้าอกเข้าใจ ทั้งนี้การ์ดเนอร์วิเคราะห์ว่าจิตที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์มีสองด้าน คือ จิตรู้เคารพ และจิตรู้จริยธรรม ผู้ที่มี “จิตรู้เคารพ” คือ ผู้ที่สามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มบุคคลที่แตกต่างหลากหลาย เชื่อมั่นในคุณค่า

งามความดีของผู้อื่น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร เป็นจิตด้านการเคารพและการให้เกียรติกันและกัน ส่วนผู้ที่มี “จิตรัฐจริยธรรม” คือผู้ที่สามารถนึกถึงตนเองในเชิงนามธรรมที่เกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองโลก เป็นการพิจารณาว่าตนเองจะเป็นพลเมืองแบบไหนและมีส่วนรับผิดชอบสังคมนี้ได้อย่างไร จิตที่รัฐจริยธรรมนี้มีความเกี่ยวข้องกับอุดมคติ ทศนคติและพฤติกรรม ที่เยาวชนสะสมมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน สังคมโลกจำเป็นต้องพัฒนามิติของความเป็นมนุษย์ เพราะจิตส่งผลต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในโลก (เบลล์ก้า เจมส์ และแบรนต์ รอน, บรรณาธิการ, 2554)

ลักษณะนิสัยนี้เป็นคุณภาพด้านมนุษยที่สังคมโลกต้องการ สามารถจำแนกเป็นคุณลักษณะที่สำคัญได้ดังนี้

- 1) ความสามารถในการเกิดเผชิญหน้ากับสถานการณ์ด้วยสติปัญญาของตนเอง
- 2) เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เชื่อมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น
- 3) มีความเข้าใจตนเอง รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ
- 4) มีความสามารถที่จะดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ แม้ว่าจะมีความแตกต่างหลายหลาย เคารพและการให้เกียรติกันและกัน
- 5) มีความสามารถในการพยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร
- 6) เป็นผู้มีความมั่นคงภายในจิตใจ
- 7) เป็นผู้ที่คำนึงถึงหน้าที่ของพลเมืองโลก พิจารณาได้ว่าตนเองจะเป็นพลเมืองแบบไหน
- 8) คำนึงว่าตนเองมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมนี้ได้อย่างไร มีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนตนเองได้อย่างไรบ้าง

คุณลักษณะภายในเยาวชนเหล่านี้ เปรียบเสมือนคุณลักษณะพื้นฐานเพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้แม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลาย มุ่งเน้นพัฒนาความมั่นคงภายในจิตใจ เพื่อให้เกิดสติปัญญามากพอที่จะสามารถเผชิญหน้ากับทุกสถานการณ์ ยกระดับจิตใจ ให้มีความสำคัญกับการเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง อีกทั้งให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในตนเอง เริ่มต้นจากการติดตั้งทักษะการฟังด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ฝึกเรื่องการมีสติ การเติมมุมมองเกี่ยวกับวิถีคิด เรียนรู้วิธีการมองโลกและการใช้ชีวิตเพื่อก่อให้เกิดปัญญาโดยเชื่อมั่นว่า “ปัญญาภายในสามารถก่อเกิดได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องค้นพบด้วยตนเองผ่านประสบการณ์เชิงความรู้สึก และเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง”

การปรับเปลี่ยนมุมมองภายในมนุษย์ด้วยความรู้ด้านการรู้คิด จิตวิทยา และวิทยาการปัญญา

การจัดการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองภายในมนุษย์ ต้องคำนึงว่าการเรียนรู้ต้องไม่ใช่การเรียนเพื่อสร้างความรู้ประเภทการรู้คิด (Cognitive Domain) เท่านั้น แต่การเรียนรู้ยังต้องทำให้

ผู้เรียน “รู้สึก” เพื่อเปิดใจผู้เรียนให้พร้อมรับมุมมองใหม่และพัฒนาเป็นทัศนคติหรือเจตคติ (Affective) ด้วยตัวของผู้เรียนเอง ซึ่งเจตคติภายในนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม (Psychomotor Domain - Skill) ดังนั้นการจัดการจัดการเรียนรู้ต้องเข้าใจเรื่องธรรมชาติของการเรียนรู้ ดังที่ วิจารณ์ พานิช. (2562) กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของการจัดการเรียนรู้ต้องรู้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างไร ยิ่งเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างมุมมองภายในมนุษย์เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่พร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ผู้จัดการเรียนรู้ต้องทำความเข้าใจเรื่อง การรับรู้ของมนุษย์และกระบวนการทางปัญญา เข้าใจกระบวนการประมวลผลของปัญญา เข้ากระบวนการทำงานระหว่างจิตใจกับปัญญามนุษย์ ผ่านกระบวนการที่นำไปสู่การเชื่อมจิตใจกับสิ่งที่รับรู้ (Embody Mind)

มีนักวิชาการได้ศึกษาเรื่องการสร้างความรู้ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกาย จิตใจ และสมอง ตัวอย่างเช่นงานของ Fischer, Martin and Coello, Yann. (2016) ได้เสนอ Conceptual and interactive embodiment ที่แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงมุมมองภายในมนุษย์เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันระหว่างสมอง ร่างกาย และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้สิ่งที่นำมาไปสู่การเปลี่ยนแปลงมุมมองภายในมนุษย์เกี่ยวข้องกับความรู้สึกและอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Lindblom, Jessica. (2015) เรื่อง Embodied Social Cognition ที่เสนอว่าถ้าการรับรู้ของมนุษย์ต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม สมอง และกระบวนการรับความรู้สึก เมื่อร่างกายเกิดปฏิกิริยา สมองก็จะเกิดการ ทำงาน เป็นการงานอัตโนมัติระหว่างร่างกาย สมอง และจิตใจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และยังก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางเคมีในสมองที่เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติ

การจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่จะให้เกิดความยั่งยืนสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยการเชื่อมประสบการณ์ของผู้เรียนด้วยประสบการณ์ตรง Singleton, Julie. (2015) เสนอว่าการสร้างการเปลี่ยนแปลงสามารถใช้โมเดลการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับปัญญาสามฐานที่มนุษย์ใช้เป็นวิธีเรียนรู้ ได้แก่ ฐานคิด (cognitive domain- Head) ฐานใจ (affective domain-heart) และฐานกาย การลงมือทำ (psychomotor domain-hand) ซึ่งเน้นการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการใช้โมเดลนี้ส่งผลให้ผู้เรียน

คุณค่า ความหมายและจุดประสงค์ของละครกับการพัฒนามนุษย์ตามประวัติศาสตร์

การละคร

คำว่า “ละคร” ในสังคมไทยมีความหมายแตกต่างกันออกไป บางคนจะนึกถึงละครโทรทัศน์ ส่วนบางคนเข้าใจว่า ละคร หมายถึง ลักษณะของเหตุการณ์ที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์ มีลักษณะเรื่องราวที่ซับซ้อนตัวละครจะเผชิญเหตุการณ์ความยากลำบาก ในขณะที่บางคนจะใช้คำว่า ละคร ในความหมายของความไม่จริงเหมือนเล่นละคร เป็นต้น

คำว่า การละคร ในภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า Drama และ Theatre หรือ Theater คำว่า Drama มาจากคำในภาษากรีก หมายถึง การกระทำ (Action) (สืบค้นจาก

<http://en.m.wikipedia.org/wiki/Drama> เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2562) ส่วนคำว่า Theatre หรือ Theater หมายถึง งานละครที่เป็นรูปแบบงานศิลปะ (Fine art) ที่มีลักษณะเป็นงานศิลปะร่วมโดยมีนักแสดงทำหน้าที่เสนอประสบการณ์ตามเหตุการณ์ที่อยู่ในละคร โดยจัดแสดงในพื้นที่เฉพาะเพื่อให้ผู้ชมได้รับชม เหตุการณ์ในละครมีทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงและเหตุการณ์ที่มาจากจินตนาการ พัฒนาโดยผู้สร้างผลงาน ซึ่งงานละครเป็นงานศิลปะร่วมที่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกัน มีนักแสดงทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราว สื่อสารสารผ่านการกระทำที่อยู่ในเหตุการณ์ กระทำผ่านร่างกาย การพูด บทเพลง เสียงดนตรีหรือการเต้นรำ โดยอาจมีองค์ประกอบงานศิลปะ อาทิ งานวาดฉาก งานจัดแสง งานอุปกรณ์บนเวที งานเสื้อผ้า งานแต่งหน้า และอื่นๆ (สืบทอดจาก <http://en.m.wikipedia.org/wiki/Theatre> เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2562)

ตามประวัติศาสตร์การละครโลก กล่าวถึง ต้นกำเนิดการละครเกิดขึ้นจากความจำเป็นที่ต้องการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนกลุ่มหนึ่งเชื่อถือ การละครจึงเริ่มต้นจากการสร้างเคลื่อนไหว การเต้นรำเพื่อใช้เป็นกลวิธีสื่อสารกับสิ่งที่กลุ่มตนเองเคารพ สิ่งที่เราเคารพอาจอยู่ในรูปแบบเทพเจ้าหรือสิ่งทีนอกเหนือจากการรับรู้ของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น การเต้นรำเพื่อบูชาเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นการรำรำที่สื่อสาร ร้องขอ และแสดงความเคารพต่อเทพเจ้าที่ดูแลดิน น้ำ อากาศ เพื่อให้อำนวยให้เกิดพืชพันธุ์ที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารกับเทพเจ้าเพื่อป้องกันอันตรายอันเกิดจากความไม่รู้ ดังนั้นการละครในช่วงเริ่มต้นจึงทำหน้าที่ในเชิงพิธีกรรม มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ทำหน้าที่รำรำหรือแสดงการเต้นรำจึงรับบทบาทสำคัญเพราะเป็นเรื่องความจำเป็นของชีวิตมนุษย์ พอถึงยุคสมัยที่เริ่มรวมตัวเป็นดินแดน รวมกลุ่มเป็นอาณาจักรปกครอง สามารถแบ่งตามยุคสมัย ตะวันตก เช่น ยุคกรีก ยุคโรมัน การละครถูกพัฒนาให้มีลักษณะเป็นพิธีกรรมที่สำคัญทั้งการแสดงเชิงพิธีกรรมและการแสดงเพื่อเฉลิมฉลองยินดีกับฤดูกาลอันอุดมสมบูรณ์ที่เวียนมาครบรอบ มีการประกวดละคร ส่วนการละครในยุคโรมันใช้ละครเพื่อสร้างความบันเทิงหลังจากเสร็จภารกิจสงคราม ละครจึงกลายเป็นเครื่องสร้างความบันเทิง

พอถึงยุคกลางของยุโรป การละครพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา ศาสนจักรใช้รูปแบบของการแสดงเพื่อบอกเล่าประวัติความเป็นมาของพระเป็นเจ้า รวมถึงใช้เป็นวิธีเผยแพร่คำสอนทางศาสนาผ่านรูปแบบการแสดงละครสดต่อหน้าประชาชน พัฒนาการของการละครจึงพัฒนาตามลักษณะทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการความรู้

และเมื่อมีระบบกษัตริย์ นักการละครได้รับการส่งเสริม สนับสนุนโดยสถาบันกษัตริย์เสมือนเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะและความมั่งคั่งของราชสำนัก เหล่าขุนนางก็เริ่มสนับสนุนให้นักการละครสร้างงานละคร มีการเขียนบทละครในลักษณะต่างๆ ทั้งแนวเหมือนจริง และไม่เหมือนจริง ขณะเดียวกันเมื่อวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า คนในสังคมเกิดการตั้งคำถามกับความเชื่อเดิม อาทิเช่น การตั้งคำถามกับพระเจ้า “พระเจ้าสามารถช่วยมนุษย์ได้จริงหรือไม่ พระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ ถ้ามีอยู่จริงทำไมปล่อยให้มนุษย์ตกอยู่ในความทุกข์” รวมถึง การที่มนุษย์เริ่มมีความเข้าใจปรากฏการณ์ทาง

ธรรมชาติรอบตัวว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร นักการละครจึงใช้ละครเป็นเครื่องมือส่งต่อความคิดเห็น เป็นเครื่องมือในการตั้งคำถามการใช้ชีวิต และสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม จนกระทั่งประมาณปี ค.ศ. 1850 สังคมเริ่มมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม เกิดชนชั้นแรงงานที่ถูกกดขี่ และไม่เป็นธรรม เกิดนักคิด นักเคลื่อนไหวทางสังคมที่เริ่มขบวนการความคิดทางสังคม เกิดเป็นทฤษฎีทางสังคม การละครจึงเริ่มปรับวิธีการและมีบทบาทมากกว่าเครื่องมือสร้างความบันเทิงและเครื่องแสดงฐานะทางชนชั้น การละครถูกพัฒนาเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ให้แก่นุชย์ ละครกลายเป็นภาพสะท้อนชีวิต สังคม และการปรับเปลี่ยนความคิดผ่านงานละคร รวมไปถึงการใช้ละครในมิติการสร้างการเรียนรู้ให้แก่นุชย์

องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการละครกับการสร้างการเรียนรู้

การละครเป็นศาสตร์ด้านมนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นแขนงวิชาหนึ่งในงานศิลปะ (Arts) รากฐานของศาสตร์การละครพัฒนามาจากปรัชญาและทฤษฎีทางศิลปะ ทำให้งานละครมีลักษณะเป็นงานสังคมศาสตร์ (Social Sciences) มีการนำทฤษฎีการเรียนรู้แนวปัญญานิยม (Cognitive Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีด้านการเรียนรู้ที่สนใจศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ทั้งตามแนวทาง Hard Sciences และ Biological Sciences มาใช้ในการทำงานละคร ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจในสังคมโลกเพราะเป็นการทำงานข้ามศาสตร์ระหว่างศาสตร์ด้านวิทยาการปัญญา (Cognitive Science) กับศาสตร์การละคร (Theater/Drama)

ข้อมูลจากหนังสือ Theory/Theatre : An introduction (Fortier, 2016) ได้นำเสนอทฤษฎีทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ในงานละคร โดยนักการละครนำทฤษฎีทางสังคมที่อยู่ในช่วง ค.ศ. 1900-2016 มาประยุกต์กับการสร้างละคร ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 นำแนวคิดวัตถุนิยม (Materialism and materialist theory) ช่วงศตวรรษที่ 20 นำแนวคิดทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiotics) แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory) มาใช้ในการสร้างงานละคร พอถึงช่วงกลางศตวรรษที่ 20 พบว่านักการละครใช้ทฤษฎีการตอบสนองและการรับรู้ของผู้อ่าน (ผู้รับ) (Reader-response and reception theory) แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม และทฤษฎีการรื้อสร้าง (Post-structuralism and deconstruction) แนวคิดสตรีนิยมและบทบาททางเพศ (Feminism and Gender theory) ทฤษฎีเคียวรี่ (Queer theory) แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern theory) แนวคิดหลังอาณานิคม (Post-colonial theory) มาใช้เป็นแนวทางการสร้างงานและการสะท้อนมุมมองทางสังคมผ่านงานละครตามทัศนะของนักการละคร และในช่วงศตวรรษที่ 21 นักการละครตะวันตก นำทฤษฎีการเรียนรู้แนวปัญญานิยม (Cognitive theory) และแนวคิดวิทยาการปัญญา (Cognitive science) มาประยุกต์ใช้ในงานละครเพื่อวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวตนของนักแสดงและทีมงาน โดยใช้กรอบคิดเรื่องการรับรู้ (Perceive) การทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น (Understand) และกระบวนการสารสนเทศ (Process information) ทั้งนี้การละครสายศิลปะการละครศึกษา (Theatre studies) ได้นำหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้แนวปัญญานิยม

Cognitive theory ไปพัฒนาเป็นแนวทางการทำงานจนเกิดเป็น แนวคิด 3 ประการ ที่ใช้เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ เพื่อหาความหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวตนของนักแสดงและผู้ชม (Fortier, 2016, pp. 194-198) มีรายละเอียดดังนี้

1) Metaphor of a journey การเปิดรับรู้อะไรต่างๆ การเผชิญกับสิ่งต่างๆ ไปยังพื้นที่ ที่ไม่คุ้นเคย ไปยังสถานการณ์ใหม่ๆ เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น ค่อยๆ สืบค้น สิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ด้วยความจริงแท้ (Truth)

2) Conceptual blending พัฒนาโดย Gilles Fauconnier and Mark Turner ซึ่งให้ความเห็นว่า Conceptual Blending คือการดำเนินงานของจิตใจที่ซับซ้อนเพื่อทำความเข้าใจรอบแนวคิด หรือมุมมองของมนุษย์ที่ซ้อนทับกันอยู่ โดยสนใจตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้น ณ ช่วงขณะหนึ่ง (Moment by moment) มีความเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก ซึ่งการฝึกละครจะเกิดความตระหนักรู้ (Aware) ในสิ่งที่ทำ

3) Mirror neurons ค้นพบโดยนักประสาทสรีรวิทยา (Neurophysiologist) ชาวอิตาลี ชื่อ Giacomo Rizzolatti อธิบายว่า Mirror neurons เป็นกระบวนการที่บุคคลสังเกต สำรวจปฏิภาณที่ เกิดขึ้นกับร่างกายตนเอง ศึกษารูปแบบเส้นซีกจร เส้นประสาทของตนเอง โดยเชื่อว่ากิจกรรมของละครก่อให้เกิด Mirror neurons การเต้นของซีกจรจะบ่งบอกถึงภาวะของการเกิดความรู้สึก (Emotional) ซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้สึกร่วม (Empathy) และอารมณ์ (Feeling) ซึ่งผู้ฝึกฝนละครจะเกิดปฏิภาณโดยตรงของกิจกรรมละคร และแน่นอนว่าการละครก่อให้เกิดความรู้สึกร่วม เกิดเข้าใจ ปัญญา (Intellect) และความเข้าใจ (Understanding) ขณะทำกิจกรรม

การปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยการประยุกต์ใช้ศิลปะการละครในบริบทต่างๆ

นักวิชาการด้านละครคนสำคัญของไทย พรรัตน์ ดำรุง (2557) ได้ศึกษาถึงการใช้ละครประยุกต์ในบริบทต่างๆ โดยเขียนเป็นหนังสือละครประยุกต์การใช้ละครเพื่อการพัฒนา พบว่าการใช้ละครสามารถใช้ในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการใช้ละคร จุดประสงค์การใช้งานละครและวิธีการใช้งานละคร ในหนังสือได้ให้ภาพรวมการใช้ละครเพื่อการพัฒนาในบริบทสังคมโลกและสังคมฉายภาพการประยุกต์ใช้ "ละคร" เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง ทั้งรูปแบบการใช้ละครเพื่อการพัฒนาบุคคล และการใช้ละครเพื่อการพัฒนาชุมชน มีข้อเขียนเกี่ยวกับเครื่องมือและกลวิธีของละครประยุกต์ แนวทางการประเมินกิจกรรมละครประยุกต์ การทำงานของศิลปินผู้นำและจัดประสบการณ์ละคร นอกจากนี้มีการกล่าวถึงนักการละครคนสำคัญของโลก คือ ออกัสโต โบลอัล ที่ใช้ละครเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในมนุษย์ด้วยการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ กับความไม่ยุติธรรมในสังคม และสรุปว่าละครประยุกต์สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในที่นำสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน (สังคม ชุมชน)

ในต่างประเทศมีการใช้งานละครในมิติการศึกษา สุขภาพ การเมือง และขับเคลื่อนสังคม ซึ่ง Busby, Selina (2021, p.200) ได้เสนอทฤษฎีการใช้งานละครในประเทศไทยไว้ ในหนังสือเรื่อง Applied Theatre A Pedagogy of Utopia ในหนังสือได้กล่าวถึงประสบการณ์จากการปฏิบัติการกระบวนการในการใช้ละครเพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองภายในมนุษย์เกี่ยวกับความเท่าเทียมทางสังคม ความยุติธรรมทางสังคม ทั้งนี้เกิดขึ้นหลักการพื้นฐานของการสร้างละครที่เชื่อมั่น ละครสามารถสร้างความยุติธรรมทางสังคมให้หยั่งรากลึก ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจแบบฝังลึกในจิตใจ ส่งผลกระทบยาว และการใช้ละครยังก่อให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์และสร้างแรงบันดาลใจ ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นข้อต่อและการขยายประเด็นให้ไปสู่ชุมชน สังคม

ส่วนในวงการแพทย์และการรักษาสุขภาพใช้ละครในมิติการบำบัด (Drama as Therapy) ใช้เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองการใช้ชีวิตและการฟื้นฟูจิตใจ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของละครบำบัด บางสำนักใช้คำว่า Psychodrama บางสำนักใช้ Drama Therapy, Dance/Movement Therapy

งานวิจัยของ Fernández-Aguayo, S and Pino-Justeb, M. (2018). ได้ศึกษาเนื้อหาในงานวิจัยละครบำบัด (Drama therapy) และการใช้งานละครเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ จาก 5 ฐานข้อมูลสำคัญ ได้แก่ WoS, Scopus, Eric, Medline and PsycInfo พบว่างานวิจัยในโปรแกรมละครบำบัดใช้พัฒนาส่วนบุคคลและสังคมใช้ในบริบทการดูแลสุขภาพ (health care) มากที่สุด ในขณะที่การใช้ละคร (theater) มักใช้ในด้านการศึกษา

ในปัจจุบันมีการหลอมรวมงานศิลปะเข้ามาหลอมรวมเป็นกระบวนการในงานละคร ซึ่งขอบเขตการใช้ละครเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงมิติภายใน ตัวอย่างเช่น งานเขียนของ Lee, Sang-Hie., Morris, Merry Lynn and Nicosia, Santo V. (2020). เรื่อง Perspectives in Performing Arts Medicine Practice: A Multidisciplinary Approach ที่เสนอแนวทางการใช้ศิลปะการแสดงในงานด้านการแพทย์ งานศิลปะการแสดงตามแนวทางนี้ ครอบคลุมงานดนตรี งานเคลื่อนไหวร่างกาย งานบทละคร งานกิจกรรมการแสดง ตัวอย่างการนำไปใช้ ได้แก่ การใช้วิธีการฝึกฝนละครเพื่อทำความเข้าใจคนไข้ การใช้กิจกรรมที่เป็นแบบฝึกละครเพื่อเยียวยารักษา การใช้ละครเป็นเครื่องมือสำหรับงานส่งเสริมสุขภาพ งานฟื้นฟูลักษณะนิสัย รวมถึงการใช้เพื่อสืบค้นข้อมูลแบบลงลึกและบำบัดรักษา

กรณีตัวอย่างการใช้งานละครเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในบริบทสังคมไทย

การใช้ละครเพื่อพัฒนานิสิตคณะแพทยศาสตร์

เป้าหมายการพัฒนา ต้องการใช้นิสิตแพทย์ได้ฝึกเรื่องการรับรู้ความรู้สึกของตนเอง การทบทวนตนเอง และการเข้าใจผู้อื่นตามแนวทาง Empaty

รูปแบบกิจกรรม เป็นกิจกรรมกลุ่ม ประยุกต์ใช้กิจกรรมละครกับกิจกรรมตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา มีทั้งการเคลื่อนไหวร่างกาย การสำรวจตนเองผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย การออกเสียง การพูด และสื่อสารความต้องการและความรู้สึก

เสียงสะท้อนผู้เข้าร่วมกิจกรรมละคร (จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม)

ผู้เข้าร่วมสะท้อนเรื่องการเข้าใจความรู้สึกตัวเองมากขึ้น ได้เปิดโลกใหม่ ขณะเดียวกันก็ได้กลับมามองตนเอง กลับมาใส่ใจความรู้สึกตัวเอง ให้กลับมาดูแลตัวเองบ้าง ใจดีกับตัวเองมากขึ้น

“ร่างกายมีผลต่อจิตใจนะ ที่ผ่านมาจะได้ยินเสมอว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว แต่กิจกรรมการละครนี้ทำให้ได้เรียนรู้ว่า บางครั้งกายก็ทำให้ใจเราเปลี่ยนได้ ในตอนที่เรารู้สึกเศร้ามากๆ บางครั้งแค่ลองยืดออกและกางมือออกกว้างๆ ก็อาจทำให้เราผ่อนคลายได้เหมือนกัน”

“จับอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองได้มากขึ้น ตอนเข้ามาคิดว่าตัวเองโอเค แต่พอได้เข้ามาทำกิจกรรมพบว่าตัวเองไม่โอเค ทั้งเรื่องที่มีความคิดในหัวที่มากมายที่จับจุดไม่ได้ อารมณ์ความรู้สึกที่กดดัน เครียด พอได้ค่อยๆ พิจารณา ถามตัวเอง มองดูตัวเองมากขึ้น ก็เข้าใจว่าตอนนี้ เรารู้สึกเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองมากขึ้น”

สิ่งเหล่านี้สะท้อนเรื่องกิจกรรมละครสามารถทำให้เกิดการผ่อนคลาย ปลดปล่อยความคิด ความเครียดที่สะสมมานานก็สามารถหายไปได้จากกิจกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนเรื่องการได้ระบายความรู้สึก ผ่านทางอารมณ์ ซึ่งปกติไม่ได้ทำ ขณะเดียวกันก็ได้ลองใคร่ครวญ พิจารณาอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ณ ขณะนั้นๆ ว่าจริงๆ แล้วตนเองรู้สึกอย่างไร กิจกรรมละครทำให้มีเวลาสังเกตจิตใจ และทำทางการแสดงออกของตนเอง

การทำกิจกรรมเชิงละคร ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลดปล่อยที่สิ่งติดขัด ทั้งติดขัดในใจ และติดขัดทางความคิด ขณะเดียวกันก็ทำให้เข้าใจและมองเห็นสภาวะอารมณ์ของตนเองได้ชัดเจน และกิจกรรมการละครยังเป็นพื้นที่ในการแสดงออก พื้นที่การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา

“ได้เห็นตัวเองว่าจริงๆ แล้วแม้เราจะมีความรู้สึกยังไง อยากแสดงออกมากแค่ไหน แต่ก็ต้องเก็บต้องกดอารมณ์เหล่านั้นไว้ ห้ามแสดงออก ต้องควบคุมตนเอง ให้ทำงานอย่างมี Professional แต่พอได้เข้า class นี้ ทำให้ได้ปลดปล่อย ได้แสดงออกได้ทำตามอารมณ์ที่รู้สึกเต็มที่ แล้วรู้สึกได้เป็นตัวเอง ได้ระบาย ได้ระเบิดอารมณ์ออกมา แล้วสบายใจโล่งใจมากค่ะ”

“ได้เรียนรู้ทุกความรู้สึก ได้สื่อสารผ่านภาษากายและการแสดงออกโดยไม่รู้ตัว เป็นกิจกรรมที่ดีมากๆ ค่ะ คิดว่าจะสามารถนำมาใช้ในการรักษา PT ได้ค่ะ”

พลังของกิจกรรมละครยังทำให้เกิดความเข้าใจ ทั้งเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น

“ในแต่ละวันที่ผ่านมาตั้งแต่ขึ้นคลินิกเราไม่สามารถแสดงอารมณ์ของเราได้อย่างแท้จริงด้วยบทบาทของทั้งนักศึกษาและบทบาทของแพทย์ทำให้ความรู้สึกของเรากลายเป็นความเฉยชาเพิกเฉยต่อทุกสิ่ง แต่วันนี้ทำให้ได้รับรู้อารมณ์ของตนเองมากขึ้น ทำให้เข้าใจความรู้สึกต่อตนเองมากขึ้นซึ่งทำให้เรารับรู้อารมณ์ของคนอื่นได้ดีมากขึ้น”

“การใช้ชีวิตทุกวันนี้ ประกอบไปด้วยหลายอารมณ์ผสมๆ กัน การที่เราเข้าใจตัวเองว่าขณะนั้นกำลังคิดอะไร แล้วแสดงออกมาอย่างไร ทำให้ได้ลองสังเกตว่า ความคิดกับการแสดงอารมณ์ของเรามันตรงกันหรือไม่ ทำให้เข้าใจคนอื่นด้วยมากขึ้น

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น สอดคล้องกับงานเขียนต่างๆ ที่ระบุว่า การสร้างการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในด้วยกิจกรรมละคร ทำมีอิทธิพลต่อความรู้สึกร่วม (Empathy) และอารมณ์ (Feeling) ซึ่งผู้ฝึกฝนละครจะเกิดปฏิกิริยาโดยตรงของกิจกรรมละคร และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วม เกิดเข่าปัญญา (Intellect) และความเข้าใจ (Understanding) ขณะทำกิจกรรม

ศิลปะการละครทำให้เท่าทันตนเองและมองเห็นโลกภายในตนเองอย่างรู้สึกตัว

การจัดกิจกรรมละครที่เน้นการพัฒนาจิตใจภายในมนุษย์ ทำให้เกิดการพัฒนาคูณลักษณะภายในมนุษย์ได้อย่างไร กิจกรรมการละครที่ทำให้มองเห็นโลกภายในที่ใช้แนวทาง “กระบวนการทางละคร” จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ทำให้มองเห็นผ่านการสำรวจ ตรวจสอบ เป็นการใช้ทั้งร่างกาย สมอง จิตใจผ่านการลงมือทำ

ตัวอย่างกิจกรรมละครที่ทำให้คนเกิดเท่าทันตนเองและมองเห็นโลกภายในตนเองอย่างรู้สึกตัว

การใช้กิจกรรมการเล่าเรื่อง (เรื่องเล่าที่จากการกำหนดโจทย์หรือประเด็นให้เลือก)

กิจกรรมนี้เป็นการใช้โครงสร้างการการเล่าเรื่อง และการสื่อสารเรื่องเล่า มีการเพิ่มเรื่ององค์ประกอบของการฟังอย่างตั้งใจ ในกระบวนการมีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเลือกถ้อยคำสำคัญ - ย้อนมองเหตุการณ์ที่คาใจ - จากนั้นเล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนกลุ่มย่อยได้ฟัง จากนั้นให้เลือกเหตุการณ์สัก 1 เหตุการณ์ มาสร้างเป็นการกระทำและลองแสดง-การได้ฟังคำพูดซ้ำๆ การเลือก Keyword สั้นๆ - ทำให้เห็นความชัดเจนในตัว -เรา - ได้กลับไปย้อนมองดูสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้น ณ

ช่วงเหตุการณ์ที่ผ่านมา – การที่ตนเองได้แสดงในเหตุการณ์ของตนเองและเลือกปฏิกิริยาโต้ตอบ ทำห
ผู้เป็นเจ้าของเรื่องกระจ่างมากขึ้นเมื่อเผชิญเหตุการณ์นั้นอีกครั้ง เป็นการพิจารณาว่า ถ้าเกิดเหตุการณ์
นั้นๆ อีกครั้งตนเองอยากจะพูดอะไร อยากบอกอะไร ซึ่งทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ย้อนตรวจสอบอารมณ์
ของตนเองมากขึ้น

กิจกรรมนี้สำเร็จได้เพราะปัจจัยเรื่องความสามารถในการตรวจสอบและรับรู้ตนเอง
เสมือนเป็นการเท่าทันอารมณ์ตนเอง อาจเริ่มด้วยกิจกรรมที่ทำให้เห็นตาใน กิจกรรมตาใน โดยใช้
ลูกแก้วที่มีสิ่งของอยู่ภายใน ภาพในลูกแก้วสามารถเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจว่าสภาวะโลกด้านใน
ตนเอง ทำให้ผู้เข้าร่วมเชื่อมโยงจิตใจภายใน สภาวะในตัวเราสามารถทำให้ตกตะกอนได้

บทที่ 5

สรุปผลและอภิปรายการวิจัย

สรุปผล

ลักษณะของกิจกรรมละครที่ใช้เพื่อการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์

1) เป็นกิจกรรมละครที่ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดการตัดสินใจทำ ตัดสินใจพูด ด้วยตนเอง โดยใช้หลักการ Magic if “เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ ฉันจะทำอะไร คิดอะไร รู้สึกอย่างไร”

2) การพูดในละครก็คือการพูดกับตัวเอง ย้ำกับตัวเอง มีการทิ้งเวลาให้ทำ ไม่ต้องเร่งว่าจะหยุดเมื่อไร

3) กิจกรรมละครเป็นการแปลงสิ่งที่เป็นนามธรรมที่อยู่ในตัวคน (ผู้ทำกิจกรรม) ให้มาเป็นรูปธรรมได้ การแสดง (Acting) หรือ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่กระทำทำออกมา สัมผัสได้ เป็นตัวเป็นตัว ไม่ต้องผ่านภาษา ไม่ต้องคิด ไม่ต้องผ่านฐานหัว แต่ผ่านฐานกาย และฐานใจ

4) กระบวนการละครที่ใช้โจทย์ของผู้เข้าร่วมและให้ผู้เข้าร่วมได้สวมบทบาทแทนตนเองแล้วแสดงออกมามีผลต่อการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในตนเอง การแสดงนี้ไม่เหมือนให้เล่นเป็นคนอื่น - การเล่นเป็นตนเองจึงเป็นการเล่นที่เทียบเคียงกับชีวิตจริง เป็นการ React กับ Reaction ผู้เข้าร่วมรู้สึกไม่ซับซ้อนว่าจะต้องคิดอะไร พูดอะไร จึงแสดงออกไปเลย

5) กระบวนการละคร เปรียบเสมือน “พาหนะที่เรียนรู้มิติภายใน” เป็นเครื่องบรรทุก เครื่องนำไป เมื่อเรียนรู้พาหนะมาก่อน การจัดกระบวนการต้องทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความสบายๆ และต้อง เฝ้าดูตนเองด้วย เพื่อเรียนรู้ว่าจะเกิดอะไร

ข้อเสนอต่อการทำกิจกรรมละคร

1) ทำอย่างไรให้ผู้เข้าร่วมไม่คิดว่าเป็นละคร หรือต้องแสดงละคร เช่น ให้แก่นเรื่องปฏิกิริยาโต้ตอบของมนุษย์เราทำอย่างไร

2) สามารถใช้กลวิธีของ “การแสดงเดี่ยว” ที่ให้แต่คนได้เรียนรู้ - เรียนรู้ที่จะอยู่คนเดียว - เช่น ลองจำลองว่าถ้าอยู่คนเดียวในภาวะที่ไม่มีใครเราจะทำอย่างไร กลวิธีการแสดงเดี่ยวนี้อาจเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สืบค้นตนเอง เป็นวิธีการย้อนกลับมาที่ชีวิตจริงของตนเอง ซึ่งสามารถเพิ่มขั้นตอนของการให้แสดงความรู้สึก (Expression) ผ่านการพูด

4) การทำกิจกรรมละคร สามารถบูรณาการกับกิจกรรมการพัฒนามิติภายในตนเองแบบอื่นได้ เช่น การเชื่อมกับบุคลิกภาพ-ลักษณะของมนุษย์ 4 แบบ สัตว์ 4 ทิศ อาจจะมีการกำหนดโจทย์ให้ลองเทียบเคียงว่าตัวเองเป็นอย่างไร มีการเชื่อมโยงเรื่องการเห็น Pattern การใช้ชีวิตของตนเอง ความบันทึกของเราส่งผลต่อทำที่และวิธีการมองโลก ถ้าเราพาให้เขาเห็นธรรมชาติ Pattern ที่เป็น

อุปสรรคในการใช้ชีวิตของตนเอง เช่น หนูที่ไม่เคยปฏิเสธ ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของตนเอง – อาจจะทำ
จำลองภาพให้เห็น ถ้าไม่อยากเป็นแบบนั้นๆ จะลองปฏิเสธอย่างไร เป็นการเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง
หรือเราจะลองเป็นคนใหม่เราจะเป็นได้อย่างไร หรือให้เห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในชีวิต

ศิลปะกับความยั่งยืนภายในตัวบุคคล มาจากฐานคิดเรื่อง ศิลปะสามารถทำให้ผู้ร่วมกิจกรรม
กลับมาย้อนดูประสบการณ์ภายในตัวเองผ่านกาย จิตใจ และสมอง คำว่า ศิลปะไม่สามารถแยกขาด
จากคำว่า “ประสบการณ์” และคำว่าประสบการณ์มันก็แยกขาดจากร่างกายและจิตใจไม่ได้

กลไกสำคัญของการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ผ่านศิลปะการละคร คือ ความรวม
เป็นหนึ่ง (Embodied) กระบวนการเรียนรู้ที่หลอมรวมกาย ใจ และสมอง ซึ่งงานศิลปะการละครทำ
ให้กายกับใจประสานกัน และเกี่ยวข้องกับบริบทสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการจัดกระบวนการละคร ต้องเน้น
การเชื่อมต่อประสาน ใจกับกาย เพื่อทำให้เกิดพุทธิปัญญา เจตคติและทักษะพิสัย ตามแนวทางนี้ยัง
เชื่อว่าประสบการณ์ทางด้านร่างกายคือหนทางในการนำไปสู่ความรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์เราเข้าใจ
โลกผ่านร่างกาย” ดังนั้นวิธีการอธิบายสิ่งต่างๆ ก็เป็นวิธีการอธิบายประสบการณ์ที่ตัวเราปะทะกับโลก
ภายนอก

การอธิบายประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จากการทบทวนหรือย้อนกลับมามองดูตัวเอง อาศัย
หลักการการสะท้อน (Reflection) และการคิดวิพากษ์ (Critical) ซึ่งเป็นวิธีการของแนวคิดการเรียนรู้
สู่การเปลี่ยนแปลง ที่ทำให้การใคร่ครวญสถานะภายในมีความคมชัดมากยิ่งขึ้น

แนวทางของการเขียนสามารถใช้เป็นแนวทางการหลอมรวม กาย ใจและสมอง เป็น
กระบวนการที่ผู้เขียนทำด้วยตนเอง ในรูปแบบการเขียนการเขียนสะท้อนตนเอง (Self-reflection) ซึ่ง
มีงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้การเขียนสะท้อนตนเองเพื่อสร้างการเติบโตมิติภายในจำนวนมาก สิ่ง
ที่สำคัญคือต้องเขียนจากประสบการณ์ตนเอง ประสบการณ์ภายในตัวเราจากทำให้เชื่อมไปสู่การคิดและ
รู้สึก เป็นการสะท้อนมุมมองและต่อยอดมุมมอง ด้วยผู้เขียนเอง ซึ่งตรงกับแนวทางการเรียนรู้ด้วยการ
ค้นพบ และการประกอบสร้างความจริงด้วยประสบการณ์ตรง ที่นำตนเองลงไปรับรู้โดยตรง

แนวทางการเขียนสะท้อนตามแนวทาง reflection เพื่อสร้างการปรับเปลี่ยนตัวตนภายใน
หลังจากผ่านกิจกรรมศิลปะการละคร การเขียนสะท้อน คือ เครื่องมือในการสังเกตการเปลี่ยนแปลง
ภายในตนเอง มีหลักการ 3 R

R ตัวแรก คือ Review เป็นการเขียนที่ทำ ได้อะไรในวันนั้น

R ที่ 2 คือ reflection หลังจากทำกิจกรรมรู้สึกอย่างไร สิ่งที่รู้สึกนั้นทำให้ตนเองนึกถึง
อะไรบ้าง ความรู้แบบนี้มันทำให้ไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในอดีตอย่างไรบ้าง

R ที่ 3 คือ reflectivity อะไรที่ทำให้ตนเองคิดหรือเชื่อแบบนั้น อะไรที่ทำให้ตนเองเห็นโลก
แบบนี้ อะไรที่ทำให้ตนเองรู้สึกแบบนี้

การเขียนสะท้อนสามารถฝึกฝนได้

ในมุมมองของการสื่อสารการแสดง บทบาทของงานการแสดงเริ่มต้นจาก ความเพิดเพลิน จากนั้นนั้นขยับไปสู่ปัญญา และไปสู่การนำพาจิตวิญญาณ

อภิปรายผล

การสร้างการปรับเปลี่ยนมิติภายในมนุษย์ด้วยงานศิลปะการละคร ต้องมองกระบวนการทางศิลปะในฐานะที่เป็นเครื่องมือ ที่สามารถสร้างการเรียนรู้ในกับคน ผู้จัดกระบวนการละครต้องสนใจศิลปะในฐานะเครื่องมือการเรียนรู้ สิ่งที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญ คือ เมื่อผู้เข้าร่วมเข้าสู่กระบวนการในการทำงานศิลปะหรือการผลิตงานศิลปะ ผู้จัดการเรียนรู้จะสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมอย่างไร และต้องใส่ใจว่ากระบวนการที่จัดการเรียนรู้สามารถสร้างการเรียนรู้ได้จริงหรือไม่ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการเรียนรู้ระดับไหน เป็นการเรียนรู้สิ่งเดิมหรือมีการเพิ่มสิ่งทีรู้ และควรตรวจสอบได้ว่า ได้เรียนรู้อะไร เป็นการเรียนรู้แบบเดิมๆ หรือว่าเรียนรู้แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล สามารถจำแนกเป็น 3 รูปแบบ

- 1) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ
- 2) การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกภายในจิตใจ การเกิดความรู้สึกร่วมและความเข้าอกเข้าใจ (empathy) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มุมมอง มันเกิดพลิกมุมมองอะไรบางอย่างมากขึ้นหรือไม่ และ
- 3) การเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม

ศักยภาพของศิลปะสามารถนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมก้าวข้ามความรู้ ความเข้าใจ ไปสู่สภาวะทางกายและประสบการณ์เชิงความรู้สึก สิ่งที่พึงระวังคือศิลปะเองไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทุกคนได้ หรือว่าการละครมันทำให้เราเข้าใจมนุษย์จริงหรือไม่ อดีต จันทรสุข ให้หลักการสำคัญในการสร้างการสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยศิลปะ (CORE Values of Transformative Arts) ดังนี้

Courage – ความกล้าหาญ เป็นพลังของการตั้งคำถาม เป็นการตั้งคำถามกับสิ่งที่มันกำลังเกิดขึ้นในสังคม ตั้งคำถามกับสิ่งที่มันเป็น ตั้งคำถามกับความคิด ความเชื่อ หรือความท้าทายบางสิ่งบางอย่าง เป็นพลังที่ท้าทายชุดวิธีคิดบางอย่างในสังคม (questioning, challenging, critical inquiry)

Openness – การเปิดกว้าง เป็นพลังที่อยู่ข้างบน เป็นพลังของการเปิดกว้าง ความสร้างสรรค์ ศิลปะการแสดงทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เราเปิดกว้างในการที่จะเรียนรู้ รับรู้ บางสิ่งบางอย่างที่เราอาจจะคิดไปไม่ถึงในตอนแรก แต่ทำให้เราเกิดความตื่นตัวในการที่จะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่าง (creativity, inspiration, motivation)

Reflection – การสะท้อน การกลับเข้ามาใคร่ครวญ เป็นพลังที่มันย้อนเรากลับ กลับในที่นี้หมายถึง การกลับมาทำให้เราหยุดคิดใคร่ครวญ ละคร ศิลปะการแสดง หรืองานดนตรีที่ดี สามารถทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมหยุดทบทวนตัวเอง ทบทวนว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่ ความคิด ความเชื่อ ของเรา เป็นการ

กลับมาที่ความเชื่อมั่น กลับมาที่วิถีคิดของตัวเองว่าเรากำลังคิดอะไรอยู่ (meaning making, self-understanding)

Empathy – ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความมั่นคง ถ้ามองว่ามันเป็นสัญลักษณ์ จะเป็นสัญลักษณ์ที่ลงไปข้างล่าง แสดงถึง grounded ก็คือทำให้เรามีความมั่นคงเพราะถ้าไม่มีความมั่นคงมากพอ จะไม่สามารถไปเข้าใจผู้อื่นได้ มันจะเต็มไปด้วยความฟุ้งฟาย มันจะเต็มไปด้วยความรู้สึกที่เราอยากจะวิ่งเข้าไปช่วยคนอื่นแต่มันขาดความมั่นคง มันขาดวุฒิภาวะอะไรบางอย่างที่ทำให้เราสามารถเข้าใจเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆได้ เข้าใจสิ่งต่างๆที่มันกำลังเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องพยายามจะวิ่งเข้าไปแก้ไขจนมากจนเร็วเกินไป ขาดความยับยั้งใจ (grounding, taking other's feelings and perspectives)

ละครทำให้เกิดการเรียนรู้มุมมองใหม่

ในประเทศไทยมีศิลปินด้านศิลปะการละครมากกว่า 15 คน แต่ละคนใช้ละครเป็นเครื่องมือในการทำงานกับผู้คนและสังคมตามทิศทางที่ตนเองสนใจ นอกจากละครทำให้เรียนรู้จักตนเองและผู้อื่นแล้ว การทำละครทำให้รู้จักประเด็นทางสังคม การใช้ชีวิตและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งในประเทศไทยมีการละครทำงานในประเด็นนี้จำนวนมาก เป็นการใช้ละครเพื่อทำให้เรียนรู้ชุมชน รู้ต้นทุนในชุมชน รวมทั้งการกำหนดทิศทางชุมชน

นักการละครบางคนใช้การละครในฐานะเครื่องมือการเล่าเรื่อง เป็นนักเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารกับผู้คนและสังคม การทำงานลักษณะนี้เป็นการทำงานที่ต้องค้นคว้า ค้น ดัดแปลงกระบวนการให้เหมาะกับบริบทพื้นที่

การทำละครเพื่อสะท้อนสังคม ละครสามารถเป็นการสร้างทางเลือกในการใช้ชีวิตในคนในเมือง สร้างจุดยืนทางสังคมบางอย่างที่ทำให้ผู้ชมละครเชื่อมั่นในความถูกต้อง เช่น ความคิดทางสังคมที่ต้องเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

การใช้กระบวนการละครเพื่อสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ในรูปแบบละครของผู้ถูกกดขี่ (Theater of The Oppress) จัดเป็นละครประยุกต์ เป็นการละครถ่ายทอดความเป็นมนุษย์ เมื่อดูละครมันทำให้ตลกชีวิต รู้สึกว่าละครมีพลังในการสร้างการเปลี่ยนมุมมองชีวิต การใช้ละครลักษณะนี้จะมีกระบวนการคุยกับผู้ถูกกดขี่ และมีการสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้น (Reflections) – โดยมีกระบวนการทำหน้าที่นำกระบวนการ

จากการค้นคว้าวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมละครสามารถสร้างคุณลักษณะภายในในบริบทสังคมร่วมสมัย จากข้อมูลที่เกิดขึ้นถึงคุณลักษณะภายในบุคคล เช่น ความสามารถในการเกิดเผชิญหน้ากับสถานการณ์ด้วยสติปัญญาของตนเอง มีความเข้าใจตนเอง รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ เชื่อมั่นในคุณ

งามความดีของผู้อื่น มีความสามารถที่จะดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ แม้ว่าจะมีความแตกต่างหลายหลาย
เคารพและการให้เกียรติกันและกัน มีความสามารถในการพยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ด่วนตัดสินใคร
เป็นผู้มีความมั่นคงภายในจิตใจ เป็นผู้ที่คำนึงถึงหน้าที่ของพลเมืองโลก พิจารณาได้ว่าตนเองจะเป็น
พลเมืองแบบไหน คำนึงว่าตนเองมีส่วนรับผิดชอบสังคมนี้ได้อย่างไร มีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน
ตนเองได้อย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- กุลวดี มกราริรมณ์. (2552). *การละครตะวันตกสมัยคลาสสิก-สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัชพร เสียงก้อง. (2663). *การแสดง/Performance: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพอร์ฟอร์แมนซ์*.
ขอนแก่น: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์ และอดสร จันทรสุข. (2559). *ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. นครปฐม: โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบลล์นิกา เจมส์ และแบรนต์ รอน. (2554). *ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21* (วราพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, แปล). กรุงเทพฯ: openworlds.
- ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์. (2547). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- ประเวศ วะสี. (2554). *ธรรมชาติของสรรพสิ่งการเข้าถึงความจริงทั้งหมด (พิมพ์ครั้งที่ 3)*.
กรุงเทพฯ: กรีน ปัญญาญาณ.
- พินดา ฐปนากร และคณะ. (2549). *โครงการวิจัยนโยบายการส่งเสริมศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันคลังสมองของชาติ
- พรพีไล เลิศวิชา และอัศรภูมิ จารุภากร, (2550). *ออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเข้าใจสมอง*.
กรุงเทพฯ: ด้านสุขภาพการพิมพ์
- พรรัตน์ ดำรุ่ง, (2547). *การละครสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพบูลย์ โสภณสุภาพ. (2562). *ละครเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน*.
วารสารดนตรีและการแสดง, 5 (2), 106-122.
- วิจารณ์ พานิช. (2562). *การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างไร. (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล
- สมสิทธิ์ อัสตรนินี. (2552). *จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมสิทธิ์ อัสตรนินี, (ผู้เขียนบรรณานิตทัศน์). (2552). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress* ของ Jack Mezirow and Associates. ใน *นวลวรรณ ฐวรุ่งเรือง, (บรรณาธิการ), 80 เล่มที่คุณต้องอ่าน หนังสือจิตตปัญญาศึกษา (หน้า 20-21)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2562), *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 ฉบับย่อ* (ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ออตโต ชาร์เมอร์. (2563). *หัวใจทฤษฎีตัวอยู่ : หลักการและการประยุกต์ใช้สู่การตีความและการสร้างขอบเขตการทางสังคม* (สมสิทธิ์ อัสตรนินี่, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- Allain, P., Harvie, J. (2014). *The Routledge companion to Theatre and Performance* (2 ed.). New York: Routledge.
- Ameln, von Falko and Kramer, Josef. (2020). *Fundamentals of Psychodrama*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-4427-9>.
- Balthip Q, Purnell JM. (2014). Pursuing meaning and purpose in life among Thai adolescents living with HIV: A grounded theory study. *J AssocNurses AIDS Care*, 4(25): e27-38. doi:10.1016/j.jana.2014.03.004.
- Barnum, B. S. (2003). *Spirituality in nursing: from traditional to new age* (2nd ed.). New York, NY: SpringerPublishing Company, Inc.
- Brassai L, Piko BF, Steger MF. (2011) Meaning in life: Is it a protective factor for adolescents' psychological health?. *Int J Behav Med*, 18(1): 44-51.
- Busby, Selina. (2021). *Applied Theatre A Pedagogy of Utopia*. New York: Bloomsbury.
- Chaiklin, Sharon and Wengrower, Hilda. (2009). *The Art and Science of Dance/Movement Therapy: Life Is Dance*. New York: Routledge.
- Chambers, T., & Montgomery, K. (2002). *Plot: framing contingency and choice in bioethics*. In: Charon, R., Montello, M., editors. *Stories matter: the role of narrative in medical ethics*. New York/London: Routledge. pp. 77-84.
- Chiu, L., Emblen, J. D., Hofwegen, L. V., Sawatzky, R., & Meyerhoff, H. (2004). An integrative review of the concept of spirituality in the health sciences. *Western Journal of Nursing Research*, 26(4), 405-428.
- Connor, O' Peter and Anderson, Michael. (2015). *Applied Theatre: Research radical departures*. London: Bloomsbury Methuen Drama.
- Coello, Yann and Fischer H. Martin. (2016). *Perceptual and emotional embodiment: Foundations of Embodied Cognition Volume 1*. New York: Routledge.
- Edmonds, W. A., Kennedy, T. D. (2017). *An Applied Guide to Research Designs Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods* (2 ed.). California: SAGE Publications, Inc.

- Felner, Mira and Orenstein, Claudia. (2006). *The world of theatre: traditional and innovation*. Boston: Pearson Education.
- Fernández-Aguayoa, S and Pino-Justeb, M. (2018). Drama therapy and theater as an intervention tool: Bibliometric analysis of programs based on drama therapy and theater. *The Arts in Psychotherapy*, 59, 83-93
- Fischer, Martin and Coello, Yann. (2016). *Conceptual and interactive embodiment : Foundations of Embodied Cognition Volume 2*. New York: Routledge.
- Fortier, Mark. (2016). *Theory/Theatre: An Introduction* (3 ed.). New York: Routledge.
- Gordon, Mick. (2010). *Theatre and the mind*. London: Oberon books.
- Hogan, Susan. (2020). *Gender and difference in the Arts Therapies: Inscribed on the Body*. New York: Routledge.
- Jones, Phil. (2011). *Drama as Therapy: Theory, practice and research* (second ed.) New York: Routledge.
- Jones, Phil. (2010). *Drama as Therapy: Clinical Work and Research into Practice* New York: Routledge.
- Kitchenham, A. (2008). The evolution of John Mezirow's transformative learning theory. *Journal of transformative education*, 6(2), 104 – 123.
- Landy, J. R. & Montgomery, T. D. (2012). *Theatre for Change*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lee, Sang-Hie., Morris, Merry Lynn and Nicosia, Santo V. (2020). *Perspectives in Performing Arts Medicine Practice: A Multidisciplinary Approach*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-37480-8>.
- Lindblom, Jessica. (2015). *Embodied Social Cognition*. Springer. DOI 10.1007/978-3-319-20315-7
- Määttänen, Pentti. (2015). *Mind in Action: Experience and Embodied Cognition in Pragmatism*. Springer. DOI 10.1007/978-3-319-17623-9
- Machell KA, Disabato DJ, Kashdan TB. (2016). Buffering the negative impact of poverty on youth: The power of purpose in life. *Soc Indic Res*, 126(2): 845-61
- Mangan, Michael, (2013). *The Drama, Theatre & Performance Companion*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Maria Serena Maierna & Marina Camodeca. (2021). *Theatrical Activities in Primary*

- School: Effects on Children's Emotion Regulation and Bullying. *International Journal of Bullying Prevention* volume 3, pages 13–23
- Michael Garbutt and Nico Roenpagel. (2017). Opening the Contemplative Mind through Art in, *The Mindful Eye*, Common Ground Press Eds. In press. (https://www.academia.edu/32303588/Opening_the_Contemplative_Mind_through_Art_In_The_Mindful_Eye_Common_Ground_Publishers)
- Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of transformative education*, 1(1), 58 – 63.
- Monica Prendergast and Juliana Saxton. (2009). *Applied Theatre*. USA. Intellect, The University of Chicago Press.
- Pillai, Janet. (2014). *Community-based Arts & Culture Education – A Resource Kit*. SIRD: Arts-Ed.
- Peter Felsman, Colleen M. Seifert, and Joseph A. Himle. (2019). The use of improvisational theater training to reduce social anxiety in adolescents. *The Arts in Psychotherapy*, 63, 111-117.
- Prendergast, Monica and Saxton, Juliana. (2009). *Applied Theatre*. USA. Intellect.
- Prentki, Tim and Preston, Sheila. (2009). *The Applied theatre reader*. New York: Routledge.
- Risner, Douglas and Schupp, Karen. (2020). *Ethical Dilemmas in Dance Education: Case Studies on Humanizing Dance Pedagogy*. North Carolina: Mcfarland & Company, Inc.
- Rossiter, K., Kontos, P., Colantonio, A., Gilbert, J., Gray, J., & Keightley, M. (2008). Staging data: Theatre as a tool for analysis and knowledge transfer in health research. *Social Science & Medicine*, 66: 130 – 146. [Online]. Retrieved January 2016, from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17850943>
- Sang-Hie Lee, Merry Lynn Morris and Santo V. Nicosia. (2020). *Perspectives in Performing Arts Medicine Practice: A Multidisciplinary Approach*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-37480-8>.
- Sasse, C.R. (1978). *Person to Person*. Peoria, Illinois: Benefit Publishing.
- Sessanna, L., Finnell, D., & Jezewski, M.A. (2007). Spirituality in Nursing and Health-Related Literature: A Concept Analysis. *Journal of Holistic Nursing*, 25(4), 252-262.

- Shapiro, Lawrence. (2014). *The Routledge handbook of embodied cognition*. New York: Routledge.
- Singleton, Julie. (2015). Head, heart, and hand model for transformative learning: place as context for changing sustainability values. *Journal of sustainability Education, 9*.
- Susana Pendzik, (2006). On dramatic reality and its therapeutic function in drama therapy. *The Arts in Psychotherapy, 33*, 271–280
- Velazquez, Luis Perez, Jose and Nenadovic. (2021). *Being and becoming: A guide to act in the theatre of existence*. Springer. E-book, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-78264-1>
- Volpe, Umberto. (2021). *Arts Therapies in Psychiatric Rehabilitation*. Springer. E-book, <http://doi.org/10.1007/978-3-030-76208-7>
- Wilson, Edwin and Goldfarb, Alvin. (2012). *Living theatre: history of theatre (6th ed.)*. New York: McGraw-Hill.
- Wood, J.M. Michele., Jacobson, Becky and Cridford, Hannah. (2019). *The International Handbook of Art Therapy in Palliative and Bereavement Care*. New York: Routledge.

ภาคผนวก 1

การขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา

รหัสโครงการวิจัย HU 092/2564 เลขที่การรับรอง IRB2-126/2565

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ เพื่อช่วยประเมินข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนา ผู้ทรงคุณวุฒิมีดังรายชื่อต่อไปนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทนา คชประเสริฐ สังกัดคณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัย
บูรพา
๓. ดร.จารุณี อารีรุ่งเรือง สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภรณ์ รัตนชัยวงศ์ สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนัชพร กิตติก้อง สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูล

สำหรับใช้เก็บข้อมูลกระบวนการคิด การสร้างนิยามความหมาย และการทำงานด้านศิลปะการละครของนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านศิลปะการละคร ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง ด้วยคำถามปลายเปิด ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือกจุดเน้นที่จะสัมภาษณ์ กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้คำตอบเฉพาะ ที่ต้องการความจริง ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ ประเด็น/คำถามสำหรับสัมภาษณ์

- ช่วยแนะนำประวัติของตนเอง ท่านเข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปะการละครได้อย่างไร
- ผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้สึกอย่างไรต่องานศิลปะการละคร
- ศิลปะการละครในมุมมองของท่านหมายถึงอะไร ให้ความหมายว่าอย่างไร
- ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าได้รับประโยชน์อะไรจากการทำงานศิลปะการละคร
- ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ คิดว่าหน้าที่หรือบทบาทสำคัญของศิลปะการละครที่มีต่อสังคม หรือโลกใบนี้คืออะไร
- ศิลปะการละครสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่
- คุณลักษณะภายในมนุษย์ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์หมายถึงเรื่องใดบ้าง
- คุณลักษณะภายในมนุษย์ที่จำเป็นในสังคมร่วมสมัยคืออะไร
- สังคมปัจจุบัน หรือท่ามกลางสังคมร่วมสมัย ศิลปะการละครจะเข้ามาทำหน้าที่เสริมสร้างคุณลักษณะภายในมนุษย์ได้อย่างไร
- ถ้าต้องออกแบบกระบวนการละครเพื่อพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์ จะต้องมีการหรือแนวคิดสำคัญอะไรบ้าง
- กระบวนการของศิลปะการละครที่นำมาใช้ทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนคุณลักษณะภายในมนุษย์ มีลักษณะ รูปแบบ หรือวิธีการเป็นอย่างไร
- ผู้ที่จะใช้ศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์ ต้องมีทักษะพื้นฐานเรื่องใด ต้องมีความรู้ ทักษะที่จำเป็นเรื่องใดบ้าง
- ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ คิดว่าภาพอนาคตของศิลปะการละครกับการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์เป็นอย่างไร

ลงชื่อผู้บันทึก.....

วันเวลาที่บันทึก.....

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูล

สำหรับใช้เก็บข้อมูลการใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ของผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงาน ด้วยคำถามปลายเปิด ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เลือกจุดเน้นที่จะสัมภาษณ์ กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้คำตอบเฉพาะที่ต้องการความจริง ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์

ประเด็น/คำถามสำหรับสัมภาษณ์

- ผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปะการละครได้อย่างไร
- ศิลปะการละครในมุมมองของท่านหมายถึงอะไร ให้ความหมายว่าอย่างไร
- ท่านหรือหน่วยงานที่ท่านทำงาน มีการใช้ความรู้ด้านศิลปะการละครอย่างไรบ้าง และใช้อย่างไร
- สังคมปัจจุบันหรือท่ามกลางสังคมร่วมสมัย ศิลปะการละครมีบทบาทอะไรบ้าง
- ศิลปะการละครสามารถเสริมสร้างคุณลักษณะภายในมนุษย์ได้อย่างไร
- คุณลักษณะภายในมนุษย์ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์หมายถึงเรื่องใดบ้าง
- ท่านคิดว่าผู้ใช้ศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์ ต้องมีทักษะพื้นฐานเรื่องใด ต้องมีความรู้ ทักษะที่จำเป็นเรื่องใดบ้าง
- ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ คิดว่าภาพอนาคตของศิลปะการละครกับการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้บันทึก

.....

วันเวลาที่บันทึก

.....

แบบคำถามกึ่งโครงสร้างสำหรับสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

1. ผู้เข้าร่วมช่วยแนะนำตนเองให้พวกเรารู้จัก ชื่อ สถานที่ทำงาน และท่านมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการละครได้อย่างไร

.....
.....
.....

2. สิ่งสำคัญที่ท่านได้รับเมื่อทำงานศิลปะการละครคือเรื่องใด

.....
.....
.....

3. ผู้เข้าร่วมคิดว่าศิลปะการละครสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร

.....
.....
.....

4. ผู้เข้าร่วมมีความคิดเห็นอย่างไรต่อข้อความที่ว่า “ละครสามารถเป็นเครื่องในการการพัฒนาคนุชย์ในสังคมร่วมสมัย”

.....
.....
.....

5. คุณลักษณะภายในมนุษย์ที่คิดว่าจำเป็นคืออะไร เพราะเหตุใดถึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะนั้นๆ

.....
.....
.....

6. ถ้าต้องออกแบบกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะภายในมนุษย์ด้วยความรู้ด้านละคร จะเริ่มต้นอย่างไร ออกแบบอย่างไร มีข้อควรคำนึงอะไรบ้าง ต้องมีอะไร/ไม่มีสิ่งใด

.....
.....
.....

7. อื่นๆ

ลงชื่อผู้บันทึก.....

วันเวลาที่บันทึก.....

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย